

SKOLK

Sund protest eller riskbeteende?

Martin Karlberg & Knut Sundell

Martin Karlberg & Knut Sundell

SKOLK

Sund protest eller riskbeteende?

FoU-rapport 2004:1

Socialtjänstförvaltningen
Forsknings- och utvecklingsenheten, 106 64 STOCKHOLM

Rapporten ligger ute elektroniskt på vår hemsida:
www.stockholm.se / socialtjänstförvaltningen / rapporter

Tryckt hos: AWJ Tryck AB
ISSN 1404-3351
ISRN S-SotF-FoU—04/1-SE

FÖRORD

Bakgrunden till denna studie är de diametralt olika synsätt som finns om olovlig frånvaro från grundskolan – så kallat skolk. Underlaget för analyserna har hämtats från 2002-års drogvaneinventering i Stockholm med elever i grundskolans år 9 och gymnasiet år 2. Det är den tredje rapporten som bygger på det undersökningsmaterialet. Tidigare har två rapporter publicerats, dels en om vad som kännetecknar klottrande elever¹, dels en som beskriver hur drogkonsumtionen utvecklats bland Stockholms elever och vad som fungerar som risk- och skyddsfaktorer för olika riskbeteenden².

Martin Karlberg, doktorand vid institutionen för lärarutbildning i Uppsala, har ensam ansvarat för litteratursammanställning. I övrigt har vi båda lika stor del i resultatsammanställning, analyser och tolkning av resultaten.

Författarna vill rikta ett stort tack till Lena Bergman på Folkhälsoinstitutet för värdefulla synpunkter på texten.

Stockholm februari 2004

Knut Sundell
Forskningsledare

¹ Sundell, Shannon & André Ljöfholm (2002)

² Sundell (2003)

SAMMANFATTNING

Synen på olovlig frånvaro från skolan – skolk – varierar. Grovt sett finns det två konkurrerande synsätt. Det ena betraktas skolk som berättigad protest mot en skola som inte förmår ge eleverna arbetsglädje och en sund reaktion på en skola som inte tillgodoser elevernas behov. Det andra synsättet är att skolk är ett uttryck för ungdomens en i hög grad riskfylld livssituation där skolmisslyckande går hand i hand med missbruk och kriminalitet. Den här rapporten belyser dessa två synsätt med hjälp av tidigare forskning och med data från Stockholms drogvaneinventering från 2002. Elever i grundskolans år 9 och gymnasiets år 2 som uppger att de skolkat jämförs med dem som inte gjort det vad gäller social bakgrund, drogvvanor, annan kriminalitet samt skolanpassning.

Resultaten visar att:

- 34 procent av flickorna och 29 procent av pojkarna i grundskolans år nio hade skolkat minst en gång under den senaste tioveckorsperioden. Ungefär en elev per klass (fyra procent) hade skolkat mer än tio gånger. I gymnasieskolan hade 59 procent av flickorna och 57 procent av pojkarna skolkat under samma period. Ungefär var sextonde flicka och var tionde pojke i gymnasieskolans andra år hade skolkat mer än tio gånger.
- Skolkarna var jämt fördelade över Stockholms alla stadsdelar. De skolkande eleverna kom oftare från hem med endast en förälder. Grundskoleleverna som skolkat mer än tio gånger hade dessutom oftare invandrarbakgrund och föräldrar med grundskola som högsta utbildning. Den övervägande majoriteten av skolkarna kom dock från helsvenska hem med föräldrar som förvärvsarbetade.
- Skolkarna var som grupp betraktat avsevärt mer kriminella än övriga elever. Det gäller alla typer av undersökta brott, mängden brott, andel som debuterat tidigt med brottslighet och andel som åkt fast för polisen. Ungdomar som skolkat var också oftare själva offer för brottslighet.
- Skolkarna var i högre utsträckning högkonsumenter av tobak, alkohol, lösningsmedel, narkotika, doping samt sömn-/lugnande medel utan läkarrecept. De var även överrepresenterade bland dem som debuterat tidigt med droger, en faktor som kraftigt ökar risken för framtida drogproblem.
- De som skolkat trivdes något sämre i skolan, upplevde sig ha mindre kontroll över sin situation i skolan, hade mindre uthållighet, var oftare arga och irriterade, fuskade oftare i skolan samt mobbade oftare andra och blev själva oftare mobbade (notera att uppgifterna om mobbning gäller endast pojkar). Bland eleverna som skolkat var det även betydligt vanligare att sakna betyg i minst ett av kärnämnen svenska, engelska och matematik.
- Skolkarna bestämde oftare själva när de skulle komma hem på kvällarna, färre av dem anförtroddes sig till föräldrarna vid problem och de umgicks mindre ofta med föräldrarna. Skolkarnas föräldrar kände mindre ofta till var barnen var på helgerna och vilka de umgicks med. De serverade också oftare sina ungdomar alkohol i hemmet. De ungdomar som skolkade umgicks oftare med kamrater som använder tobak, alkohol och narkotika respektive som hade åkt fast för polisen på grund av brottslighet. Flera av dem hade även debuterat sexuellt och det var vanligare bland dem att ha haft samlag utan preventivmedel.
- Samtliga ovan uppräknade riskbeteenden ökade i förekomst ju mer ungdomarna hade skolkat. Det finns dock en liten grupp elever som skolkar regelbundet men som inte begått brott, använt droger etcetera.

Sammantaget visar resultaten att de skolkande eleverna var kriminella i högre utsträckning än de som inte skolkat, flera av dem använde droger, de begick oftare allvarliga regelbrott i skolan

och hade oftare ofullständiga betyg i kärnämnen, deras föräldrar hade sämre insyn i deras liv, de umgicks oftare med asociala kamrater och de hade oftare debuterat sexuellt samt haft oskyddad sex. Det finns således föga i resultaten som talar för att skolk ska betraktas som en konstruktiv, sund protest eller ett friskhetstecken. Resultaten talar istället för att skolk ska betraktas som en markör för en generell asocial karriär. Rapporten avslutas med en diskussion om skolans ansvar för att förebygga skolk.

Sökord: Skolk, skola, prevention, droger, kriminalitet

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	4
BAKGRUND	7
Förekomsten av skolk	7
När förekommer skolk?	8
Förklaringar till skolk	9
Elevers attityd till skolk	10
Skolk och psykosocial anpassning under tonåren	11
Skolk och psykosociala anpassning i vuxen ålder	11
Syfte och hypoteser	12
UNDERSÖKNINGEN	13
Urval av skolor och elever	13
Procedur och enkät	14
RESULTAT	15
Förekomst av skolk	15
Skolkande elevers sociala bakgrund	16
Kriminalitet	18
Droger	21
Skolsituation	24
Föräldra- och kamratrelationer	27
Överlappning av olika problembeteenden	30
DISKUSSION	32
Sammanfattning av resultaten	32
Resultatens tillförlitlighet	33
Utmärkande drag för elever som skolkar	35
Skolans ansvar för att arbeta mot skolk	36
Insatser mot skolk	37
LITTERATUR	40

BAKGRUND

De flesta är eniga om att skolk innebär olovlig frånvaro från skolan. Om orsaken till skolk och om hur skolk bör hanteras finns däremot två motsatta synsätt i Sverige. Det ena synsättet betraktar skolk som en berättigad protest mot en skola som inte förmår ge eleverna arbetsglädje³ eller som en sund reaktion på en skola som inte tillgodoser elevernas behov⁴ (t ex att skolka för att förbereda sig inför prov och redovisningar⁵). Det andra synsättet är att skolk är ett tecken på ett asocialt liv som också kännetecknas av missbruk⁶, kriminalitet⁷ och generellt bristande skol-anpassning⁸. Denna rapport använder resultat från 2002-års drogvaneinventering i Stockholm för att belysa dessa två synsätt. Är skolk en sund reaktion på en bristfällig skolmiljö eller ett tecken på en bristande social anpassning hos den enskilde?

Förekomsten av skolk

Det saknas generell statistik om hur vanligt skolk är i Sverige. Det finns dock tre studier som ger en viss uppfattning om skolkets utbredning.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning samlar sedan 1970-talet årligen in information om en representativ grupp niondeklassares drogvvanor. Sedan 1984 registreras också skolk. Denna nästan 20 år långa oavbrutna tidsserie visar att ungefär hälften av eleverna uppger att de skolkat någon gång. År 2001 hade 55 procent av pojkarna och 46 procent av flickorna skolkat. Samtidigt har andelen elever som skolkat minst en gång i månaden ökat från ungefär 15 procent år 1992 till 21 procent år 2001⁹.

Den andra studien har gjorts av Brottsförebyggande rådet (2003) och baseras på representativa urval av elever i år 9 åren 1995, 1997, 1999 och 2001. Andelen som uppger att de skolkat minst en hel dag de senaste 12 månaderna minskade något under denna period, från 40 till 36 procent bland pojkar och från 47 till 42 procent bland flickor.

Den tredje studien har genomförts av Skolverket (2003) och handlar om utbildningens och verksamhetens kvalitet. Granskningen genomfördes under 2001 – 2002 i förskolor, skolor och vuxenutbildningsenheter i 40 kommuner från Skåne till Norrbotten län. Av grundskoleeleverna i år 9 hade 19 procent skolkat under de senaste fyra veckorna. Motsvarande andel bland eleverna i gymnasiet år 3 var 44 procent. Ungefär en av tjugo (båda grupperna) hade skolkat fem gånger eller mer. Av grundskoleeleverna i år 9 hade 13 procent stannat hemma för att läsa extra och 31 procent av eleverna i gymnasiet år 3. Få elever hade dock varit hemma mer än någon enstaka gång för att läsa extra. Det betyder att skolk i form av extraläsning utgör ungefär en femtedel av all otillåten frånvaro. Skolverket har i en annan studie granskat förändringar inom skolan under 1990-talet. Enligt denna rapport har förekomsten av skolk inte förändrats under denna period. I årskurserna 7 till 9 skolkar mellan sex och sju procent av eleverna ganska eller mycket ofta¹⁰.

³ Skolverket (2000a)

⁴ Hector & Ohlsson (1974)

⁵ Skolverket (1999b s 96)

⁶ Hvitfeldt, Andersson & Hibell (2002)

⁷ Reid (2000)

⁸ Baker, Sigmon & Nugent (2001)

⁹ Hvitfeldt m fl (2002)

¹⁰ Skolverket (1999b)

Tvärt emot vad man kanske frestas tro skolkar svenska elever lika mycket eller mer än i många andra länder. OECD-ländernas Program for International Student Assessment (PISA) genomför kontinuerligt jämförande, internationella undersökningar kring skolrelaterade frågor. En rapport handlar om elevens deltagande i skolan och känsla av att tillhöra skolan¹¹. Studien baserades på ett stort representativt urval av 15-åringar från 43 länder (varav 28 OECD-länder). Deltagandet i skolan mättes genom att studera elevernas frånvarofrekvens, skolk och sen ankomst under två veckor. Av rapporten framgår att det är svårt att undersöka skolk eftersom elever som inte deltar tenderar att inte vara i skolan när undersökningen genomförs. Omfattningen av skolk är således troligen större än vad som framgår av studien. För att underlätta jämförelse mellan de olika deltagande länderna skapades ett gemensamt medelvärde för samtliga länder: 500. Ett högt elevdeltagande gav ett landsmedeltal över 500 och ett lågt deltagande ett lågt landsmedeltal. Sverige hade ett landsmedeltal på 489, det vill säga under OECD-ländernas genomsnitt. Av de 27 OECD-länder som ingår i dessa analyser hade nio lägre deltagande i skolan än Sverige och 17 högre deltagande, däribland Norge (503), Portugal (504), Storbritannien (509) och Tyskland (523). Var femte elev (20 procent) i OECD-länderna bedömdes ha ett lågt deltagande i skolan. I Sverige var andelen 23,8 procent. Av de övriga OECD-länderna var det 19 länder som hade en lägre andel, däribland Japan (4,2%) och Norge (17,9%) och sju länder hade högre frånvaro, bland annat Spanien (34%) som hade högst andel. Skillnader i elevfrånvaro studerades även mellan skolor i samma land. I det avseendet hade Sverige minst skillnad av länderna inom OECD. Sammanfattningsvis ansågs eleverna i Sverige ha relativt hög känsla av tillhörighet i skolan men lågt deltagande i skolan.

I en engelsk enkätstudie¹² som omfattar mer än sex tusen elever i åldrarna 15 till 16 år rapporterades knappt sju procent av ha skolkat den senaste månaden. Skolket förekom lika ofta bland pojkar som flickor. I en äldre engelsk studie var skolk vanligare bland flickor¹³

När förekommer skolk?

Skolk förekommer oftare på eftermiddagar¹⁴, oftare på måndagar och fredagar¹⁵, oftare veckan innan lov¹⁶, samt i högre utsträckning under slutet av vårterminen¹⁷. Eftersom skollåret inte är anpassat efter icke-kristna högtider kan man exempelvis se att skolk bland muslimska elever ökar under muslimska högtider¹⁸. Nära hälften av gymnasieeleverna och drygt två av tio grundskoleelever i år 9 frestas att skolka beroende på håltimmarnas placering¹⁹. I en studie av utbildningsvillkor i glesbygd framkommer att elever på en svensk gymnasieskola menar att skolk är vanligare i vissa ämnen (t ex idrott och hälsa) och vid ”mindre uppskattade schemapositioner”²⁰.

¹¹ OECD (2003)

¹² Miller & Plant (1999)

¹³ Trigg (1973)

¹⁴ Bos, Ruijters & Visscher (1992); Skolverket (2003)

¹⁵ Billington (1978); Jönsson (1990)

¹⁶ Stokes & Walton (1999)

¹⁷ Jönsson (1990)

¹⁸ Stokes & Walton (1999)

¹⁹ Skolverket (2003)

²⁰ Skolverket (2000b)

Förklaringar till skolk

Förutom de inledningsvis nämnda förklaringarna till skolk finns andra förklaringar till varför elever skolkar²¹:

- För att de vill undvika en besvärlig situation
- För att de vill sända ut en signal att de behöver hjälp eller att de är i nöd
- För att de är överhopade av problem i familjen eller andra sociala faktorer
- För att de är i psykologisk kris
- För att de är desillusionerade över skolan, lärare och/eller kamrater i skolan
- För att de kämpar med sitt skolarbete
- För att de mår dåligt
- För att de står under kamratinflytande som kräver att de ska skolka

Dessa förklaringar kan delas in i fyra grupper: familjerelaterade, skolrelaterade, kamratrelaterade och individrelaterade faktorer.

Familjerelaterade faktorer. Brist på tillsyn från föräldrarna och missbruk hos föräldrarna är de faktorer som starkast hör samman med skolk²². Familjerelaterade faktorer som påverkar skolk består vidare av dåliga relationer till föräldrar²³, stora familjer²⁴, trångboddhet²⁵, familjer med endast en förälder²⁶, låg inkomst i familjen²⁷, låg socialgruppsstillhörighet²⁸ och låg socioekonomisk standard i bostadsområdet²⁹. Kriser i familjen, till exempel, svårigheter i föräldrarnas äktenskap³⁰ och en förälders bortgång har likaså visat sig vara faktorer som påverkar³¹.

Skolrelaterade faktorer. Bristen på uppmuntran att närvara i skolan utgör en av faktorerna som påverkar skolk³². Andra förklaringar är missnöje med lektionerna³³, attityder hos skolpersonal och elever, skolans storlek, avsaknad av konsekvenser vid skolk och inkonsekvens i hanteringen av skolk³⁴. En studie från England visar att elever i en del fall kände sig exkluderade från vissa lektioner eller av somliga lärare³⁵. Samtidigt visar en engelsk enkätstudie av skolk i årskurs 10 och 11 att elever som skolkar (inkl. de som skolkar mycket) är nöjda med skolan som helhet³⁶.

Det finns skillnad mellan olika skolor i hur ofta och mycket eleverna skolkar. Utan att slå fast vilket som leder till det andra så kan man se att elever på skolor med stor frånvaro generellt sett presterar sämre än elever på skolor med mindre frånvaro³⁷.

Kamratrelaterade faktorer. Skolk betraktas ofta som en individuell företeelse men tvärtom sker 70-80 procent av all skolk i grupp³⁸. Detta hänger samman med att elever som skolkar ge-

²¹ Reid (2000 s 76)

²² Baker, Sigman & Nugent (2001)

²³ Nielsen & Gerber (1979)

²⁴ Mitchell (1972)

²⁵ Reid (2000)

²⁶ Elliott (1975); Miller & Plant (1999); OECD (2003)

²⁷ Hodges (1968); OECD (2003)

²⁸ Fogelman & Richardson (1974)

²⁹ Galloway (1976)

³⁰ Trigg (1973)

³¹ Watkin (1975)

³² Bell, Rosen & Dynlacht (1994)

³³ Stokes & Walton (1999)

³⁴ Baker, Sigman & Nugent (2001)

³⁵ Cullingford (1999)

³⁶ Stokes & Walton (1999)

³⁷ Stokes & Walton (1999)

nerellt är mer känsliga för gruppträck³⁹. Vidare finns det ett samband mellan skolk och brist på kamrater som prioriterar skolarbetet⁴⁰.

Individerelaterade faktorer. Det finns ett starkt samband mellan störande beteenden hos elever och frånvaro från skolan⁴¹. Dessutom finns ett samband mellan språksvårigheter och skolk⁴² respektive att vara född i utlandet och skolk⁴³. Frånvaron kan möjligen bero på att eleverna missförstår reglerna om närvaro⁴⁴.

Det finns vissa karaktärsdrag som passar in på många som skolkar: de skolkande kännetecknas av låg självkänsla, lägre uppfattning om sina egna skolprestationer och en ökad känslighet inför misslyckanden i skolan⁴⁵. Farrington⁴⁶ beskriver två typer av skolkar. Den första gruppen handlar om elever som är olydiga, bråkiga, dåliga på att passa tider, uppmärksamhetssökande och rebelliska. Den andra gruppen utgörs av rastlösa, dagdrömmande och sorgsna elever. Den senare gruppen beskrivs också som mer nervösa⁴⁷ och ensamma⁴⁸.

Elevers attityd till skolk

De flesta skolkande elever sysselsätter sig med meningslösa aktiviteter när de skolkar. Endast ett fåtal av dem som skolkar menar att de är nöjda med att skolka eller att de ”inte bryr sig”⁴⁹.

I en svensk enkätstudie av knappt 100 gymnasieelever⁵⁰ ansåg sex av tio att de förlorar ”en del viktigt” när de skolkar. Däremot ansåg eleverna inte att skolk påverkade betygen i någon större utsträckning: endast var sjätte elev menade att de fått sämre betyg som ett resultat av skolk. Knappt en av tio elever hade skolkat antingen av skälet att de har svårigheter hemma eller svårigheter i skolan. Knappt hälften av eleverna hade skolkat eftersom ämnet var trist, var sjunde för att de inte läst på till prov och sju av tio eftersom de var trötta.

Brottsförebyggande rådet (2003) genomförde tre självdeklarationsundersökningar mellan 1997 och 2001 med elever i årskurs 9. Resultaten visar att ungefär hälften (46-50 procent) av pojkarna i nionde klass ansåg att det var okej att en kamrat skolkar ett par dagar. Bland flickorna var det något mindre vanligt att man tyckte det (32-36 procent)⁵¹.

Skolk och psykosocial anpassning under tonåren

Elever som skolkar regelbundet är ofta ett eller två år efter sina kamrater i läsning, skrivning och matematiska färdigheter⁵².

³⁸ Reid (2000)

³⁹ Reid (2002)

⁴⁰ Rohrman (1993)

⁴¹ O’Keeffe (1994)

⁴² Rohrman (1993)

⁴³ OECD (2003)

⁴⁴ Rohrman (1993)

⁴⁵ Reid (2002)

⁴⁶ Farrington (1980)

⁴⁷ Douglas m fl. (1968)

⁴⁸ Hersov (1973)

⁴⁹ Reid (2000)

⁵⁰ Lindgren (2001)

⁵¹ Brottsförebyggande rådet (2003)

⁵² Reid (2002)

Samtliga undersökningar visar att skolkande elever är överrepresenterade när det gäller missbruk och ungdomskriminalitet. Eleverna som missbrukar tobak, alkohol och tidigt debuterar med narkotika kännetecknas av att de oftare har det svårt i skolan, känner mindre engagemang, vantrivs, saknar framtidsplaner och skolkar⁵³. I en studie av samband mellan skolk, uppfattning om skolprestation, alkohol- och drogmissbruk fann man starka samband mellan kriminell livsstil, brist på hobbyer, psykiatriska symptom och frånvaro från skolan. Samma studie visade på samband mellan föräldrars utbildningsgrad, missbruk av cannabis och frånvaro från skolan. Rökning visade sig också ha samband med skolfrånvaro⁵⁴. Centrum för alkohol- och narkotikaupplysning visar att det år 2001 var tre gånger vanligare att elever som missbrukat narkotika skolkade minst ett par gånger i månaden jämfört med dem som aldrig missbrukat narkotika⁵⁵. Situationen är jämförbar med relationen mellan alkoholmissbruk och skolk i år sex. Av dem som skolkat någon gång hade ungefär var tredje varit berusad, medan motsvarande andel bland dem som aldrig skolkat var ungefär sju procent. Skillnaden var än större när sniffning, tobaksrökande och lust att prova narkotika jämfördes. I de fallen var det minst fem gånger vanligare att skolkare svarade jakande än icke-skolkare. Även Skolverket redovisar resultat som tyder på att skolk är en av de främsta varningssignalerna för att predicera missbruk⁵⁶.

Sambandet mellan skolk och kriminalitet går nästan hundra år tillbaka. Skolkare är klart överrepresenterad bland elever som begår brott i åldrarna tolv till 15 år⁵⁷. I en studie av Reid⁵⁸ fann man att 46 procent av skolkarna hade begått småbrott under den tid de skolkade eller senare under kvällen. Enligt en studie från London⁵⁹ begicks 40 procent av alla rån på gatorna i London, 33 procent av bilstöldrarna, 25 procent av inbrotten och 20 procent av skadegörelse av ungdomar i åldrarna 10 till 16 år som utpekats som skolkare.

Även om forskningen visar på ovanstående samband ger resultaten inget säkert stöd för att skolk också orsakar missbruk och kriminalitet. Grovt talat finns det fyra alternativ⁶⁰. Ett är att kriminalitet och missbruk leder till skolk, ett annat att skolk leder till kriminalitet och missbruk, det tredje att skolk och problembeteenden påverkar varandra ömsesidigt, samt till sist att kriminalitet, missbruk och skolk beror på andra bakomliggande orsaker.

Skolk och psykosocial anpassning i vuxen ålder

Longitudinell forskning visar att skolkande elever ofta har svårt att hantera arbete och äktenskap i vuxen ålder. De skiljer sig oftare, byter jobb oftare, hamnar oftare i arbetslöshet och som ett resultat av detta i en situation där de är beroende av socialbidrag⁶¹. Skolk har visat sig vara den viktigaste prediktorn för kriminalitet⁶², missbruk⁶³ och asocialt beteende⁶⁴ senare i livet. Det ska noteras att förekomsten av samband inte automatiskt innebär att det finns ett orsakssamband mellan skolk och kriminalitet.

⁵³ Skolverket (1999b); SOU (2001:126); Stokes & Walton (1999)

⁵⁴ Charlton & Blair (1989)

⁵⁵ Hvitfeldt m fl (2002)

⁵⁶ Skolverket (1999a)

⁵⁷ West & Farrington (1973)

⁵⁸ Reid (1984)

⁵⁹ Reid (2000)

⁶⁰ Huizinga & Jakob-Chien (1998)

⁶¹ Reid (2000)

⁶² Reid (2000)

⁶³ Cullingford (1999)

⁶⁴ Reid (2000)

Ungdomar som skolkar löper större risk att hamna i ungdomsgravitet och inte sällan gifter sig skolkare med en partner som skolkar. Föräldrar som skolkat tenderar att i hög grad få barn som skolkar⁶⁵.

I en nyzeeländsk prospektiv studie av 1 265 barn födda 1977⁶⁶ visar resultaten på tydliga samband mellan tidiga uppförandeproblem och senare svårigheter med att uppnå målen i skolan och senare i livet arbetslöshet. Denna väg går via skolk, drogmissbruk, kamratproblem och problem med skolans auktoritet. De elever som ansågs ha mest uppförandeproblem löpte närmare fem gånger högre risk att lämna skolan utan att ha uppnått målen och för att hamna i arbetslöshet under 16 till 18-års ålder jämfört med de elever som ansågs ha minst uppförandeproblem. En något äldre engelsk studie visar på samband mellan skolk och ökad risk för att hamna i arbetslöshet som vuxen⁶⁷ och att få äktenskapliga problem⁶⁸.

Syfte och hypoteser

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att skolk är relativt vanligt i Sverige och att det i stort sett saknas svenska undersökningar om vad som kännetecknar elever som skolkar. Av den utländska forskningen framgår att skolkande elever kännetecknas av en rad riskbeteenden samt att de som skolkar löper större risk att senare i livet hamna i kriminalitet, asocialitet och missbruk. Syftet med denna rapport är att öka kunskapen om vad som är utmärkande för elever som skolkar.

⁶⁵ Reid (2000)

⁶⁶ Fergusson & Horwood (1998)

⁶⁷ Hibbett, Fogelman & Manor (1990)

⁶⁸ Hibbett & Fogelman (1990)

UNDERSÖKNINGEN

Sedan år 1975 genomför Stockholms stad regelbundet droginventeringar bland samtliga elever i grundskolans år 9. Inventeringarna görs numer vartannat år och från och med år 2000 omfattar inventeringarna även elever i gymnasiet år 2. Inventeringen görs på uppdrag av Socialtjänstförvaltningen i Stockholm och Stockholms Utrednings- och Statistikkontor ansvarar för datainsamlingen. Resultaten i denna rapport bygger på den senast genomförda inventeringen år 2002.

Urval av skolor och elever

Skolor inom Stockholms stad inbjöds att medverka om:

- de hade minst 20 elever per klass i grundskolans år 9 respektive år 2 i gymnasieskolan
- eleverna talade svenska
- minst 10 av eleverna per klass var bosatta inom Stockholms stad
- de ej ingick i den årliga rikstäckande inventering som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) genomför

Av Stockholms 102 grundskolor år 2002 med elever i år 9 uppfyllde 71 dessa kriterier och av de 44 gymnasieskolorna 40 (tabell 1). Även om nästan en tredjedel av grundskolorna och var tionde gymnasieskola uteslöts omfattar det endast tre procent av Stockholmseleverna i år 9 och sex procent av eleverna i gymnasiet. Orsaken är att de flesta skolor som uteslöts har mycket få elever.

		Grundskolor		Gymnasier		Totalt
		Kommunala	Fristående	Kommunala	Fristående	
Antal skolor	Medverkar	56	10	25	11	102
	Ej tillfrågade	8	23	0	4	35
	Avböjde medverkan	0	3	0	4	7
	CAN:s studie	1	1	0	0	2
	<i>S:a</i>	<i>65</i>	<i>37</i>	<i>25</i>	<i>19</i>	<i>146</i>
Antal elever	Besvarade	4 605	444	4 083	657	9 789
	Ej tillfrågade	37	173	0	93	266
	Avböjde medverkan	0	87	0	403	490
	Bortfall	931	61	1 022	207	2 221
	CAN:s studie	477	37	0	0	514
	<i>S:a</i>	<i>6 050</i>	<i>802</i>	<i>5 105</i>	<i>1360</i>	<i>13 317</i>

Av de 69 grundskolor som erbjöds medverkan accepterade 66 och av de 40 gymnasierna 36. De sju skolor som inte önskade medverka var samtliga fristående skolor. Motivet att inte medverka var att frågorna upplevdes som känsliga.

Inventeringen omfattar således 66 grundskolor (276 klasser) och 36 gymnasieskolor (277 klasser). Av grundskolorna är nio friskolor och av gymnasieskolorna elva. Enligt klasslistorna fanns 6 041 elever i år 9 i grundskolorna och 5 967 elever i år 2 i gymnasiet. Av dem har 5 049 grundskoleelever och 4 740 gymnasieelever besvarat enkäten. Detta motsvarar 85 procent av alla

elever i grundskolan och 79 procent av eleverna i gymnasieskolan⁶⁹. Det finns grovt sett tre förklaringar till bortfall av elever i dessa skolor. För det första finns ett registerfel som beror på att elever flyttat till andra skolor men att deras namn fortsatt att finnas med på de klasslistor som fungerat som underlag för att bedöma bortfallet mot⁷⁰. Enligt USK (2002) berodde cirka åtta procent av bortfallet vid 2000 års inventering på registerfel. För år 2002 har det inte gått att beräkna omfattningen av registerfel. Det finns ingenting som talar för att omfattningen av felet förändrats. För det andra har ett mindre antal enkäter kasserats eftersom de inte bedöms ha blivit seriöst ifyllda. Det är enkäter som uppfyller ett eller flera av följande kriterier:

- eleven säger sig ha använt alla typer av narkotika samt dagligen dricka starköl, vin och sprit
- eleven säger sig dagligen dricka mer än 70 cl sprit och/eller dricka mer än 75 cl vin
- eleven har på frågan om kvällsaktiviteter angett sju kvällar per vecka för alla aktiviteter
- eleven har på frågan om kriminella handlingar angett att han/hon gjort samtliga saker mer än tio gånger

Totalt kasserades 77 stycken enkäter, vilket motsvarar 0,8 procent av besvarade enkäter. För det tredje har elever varit sjuka eller av andra naturliga skäl frånvarande då inventeringen genomfördes, alternativt avböjt medverkan. Det finns också ett mindre bortfall av svar på enskilda frågor. Detta bortfall bedöms ha en marginell betydelse.

Sammanfattningsvis omfattar inventeringen 65 procent av alla grundskolor med elever i år 9 och 90 procent av gymnasieskolor med elever i år 2. I dessa grundskolor fanns 90 procent av alla Stockholms elever och i gymnasieskolorna 93 procent. Andelen elever som besvarat enkäten är 82 procent av eleverna som går i år 9 i de 69 möjliga grundskolor och 77 procent av eleverna i de 40 möjliga gymnasieskolorna. Om registerfelet år 2002 är lika stort som år 2000 är bortfallet dock väsentligt lägre, eller ungefär tio procent bland grundskoleleverna och något högre för gymnasieeleverna.

Procedur och enkät

Datinsamlingen skedde i mitten av mars 2002. Eleverna besvarade enkäten anonymt under lektionstid och återlämnade den ifyllda enkäten i ett förslutet kuvert till klassläraren som prickade av på klasslistan vilka elever som varit närvarande under lektionstimmen och samlade in enkäterna. Enkäterna hämtades därefter på avtalad tid av USKs personal, vanligen två eller tre veckor senare. I flera fall kom insamlingstiden att utsträckas ytterligare på grund av svårigheter för skolor att hinna låta eleverna besvara enkäten.

Enkäten inkluderar frågor om tobak, alkohol och andra droger, kriminalitet, bristande skolanpassning samt en rad faktorer som tidigare forskning har visat ökar eller minskar risken för olika problembeteenden. I enkäten finns en fråga om hur många gånger eleverna skolkat en hel dag den senaste terminen (motsvarande den senaste tioveckorsperioden). Svartalternativen var ingen gång, 1 gång den senaste terminen, 2 – 3 gånger, 4 – 10 gånger samt mer än 10 gånger.

⁶⁹ Det kan noteras att även om samtliga skolor befinner sig inom Stockholms stad så var 22 procent av grundskoleeleverna och åtta procent av gymnasieeleverna bosatta i en kommun utanför Stockholm.

⁷⁰ Det har i efterhand inte gått att rekonstruera hur många elever som egentligen fanns i dessa skolor.

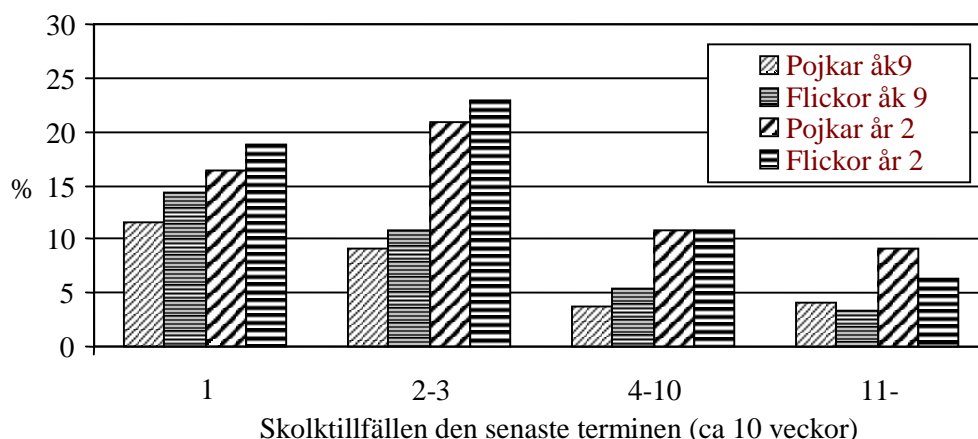
RESULTAT

Resultaten inleds med en presentation av hur många elever som skolkat. Därefter beskrivs de skolkande elevernas sociala bakgrund, kriminalitet, drogmissbruk, skolanpassning samt kamrat- och föräldrarelationer. Sist beskrivs överlappningen mellan olika problembeteenden bland skolkande elever. Samtliga resultat presenteras separat för flickor och pojkar, respektive för grundskole- och gymnasieeleverna.

Förekomst av skolk

Av de 2 308 flickorna i grundskolans år 9 uppgav 783 att de skolkat minst en gång under den senaste terminen. Det motsvarar 34 procent av de elever som besvarat enkäten. Av de pojkarna hade 665 skolkat, vilket motsvarar 29 procent. De flesta av de eleverna (figur 1) hade skolkat en gång men ungefär fyra procent hade gjort det mer än tio gånger. Detta motsvarar ungefär en elev per klass. Att flickor skolkat mer än pojkar är för svenska förhållanden en tämligen ny företeelse.

Figur 1. Andel Stockholms elever som skolkat hela dagar den senaste terminen

Flera gymnasieelever hade skolkat än grundskoleelever. Av de 2 445 kvinnliga gymnasieeleverna hade 1 438 skolkat minst en gång. Det betyder att mer än varannan kvinnlig elev (59%) skolkat under de senaste tio veckorna. Bland de 2 082 pojkarna hade 1 192 (57%) skolkat.

Det var alltså vanligare att gymnasieelever skolkat än grundskoleelever, liksom att kvinnliga elever skolkat oftare än manliga.

Skolkande elevers sociala bakgrund

Grundskolelever. Eleverna som skolkade växte något oftare upp tillsammans med endast en förälder (tabell 2 och 3). Det gällde främst eleverna som skolkat mer än två gånger det senaste året och i synnerhet flickor som skolkat mer än fyra gånger den senaste terminen. Elever som skolkat minst elva gånger den senaste terminen hade oftare invandrabakgrund⁷¹, minst en förälder arbetslös (endast pojkar) samt föräldrar med högst grundskoleutbildning (främst flickor)⁷². I övrigt fanns små skillnader mellan elever som aldrig skolkat och de som skolkat högst tio gånger den senaste terminen.

Tabell 2. Manliga elevers sociala bakgrund i år 9 år 2002						
	Hur ofta skolkat en dag innevarande termin					$\chi^2(4)$
	0 (n=1800)	1 (n=296)	2-3 (n=230)	4-10 (n=89)	11- (n=109)	
Ensamstående förälder (%)	35	47	54	48	57	61,00 ^d
Invandrabakgrund (%)	15	15	14	16	26	10,20 ^a
Minst en förälder arbetslös (%)	6	7	6	4	15	13,87 ^b
Föräldrar endast grundskola (%)	8	8	9	13	13	4,80

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Tabell 3. Kvinnliga elevers sociala bakgrund i år 9 år 2002						
	Hur ofta skolkat en dag innevarande termin					$\chi^2(4)$
	0 (n=1612)	1 (n=350)	2-3 (n=277)	4-10 (n=132)	11- (n=87)	
Ensamstående förälder (%)	34	42	50	57	69	78,85 ^d
Invandrabakgrund (%)	15	15	13	14	21	2,88
Minst en förälder arbetslös (%)	4	8	5	7	7	8,58
Föräldrar endast grundskola (%)	7	11	11	13	14	14,70 ^b

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$; ^d $p < .0001$

Skolkarna var bosatta i Stockholms samtliga 18 stadsdelar samt i närkommuner. Andelen som skolkat minst en gång varierade mellan 23 och 45 procent bland flickorna i de 18 stadsdelarna och mellan 21 och 36 procent bland pojkarna. Det fanns inget statistiskt säkerställt samband mellan stadsdelens sociala tyngd⁷³ och hur proportionellt många elever som skolkat minst en gång under den senaste terminen, vare sig bland pojkar eller bland flickor⁷⁴.

⁷¹ Eleverna upplevde sig inte som svenskar.

⁷² För den frågan finns ett stort bortfall av svar (18 %) vilket gör resultatet osäkert.

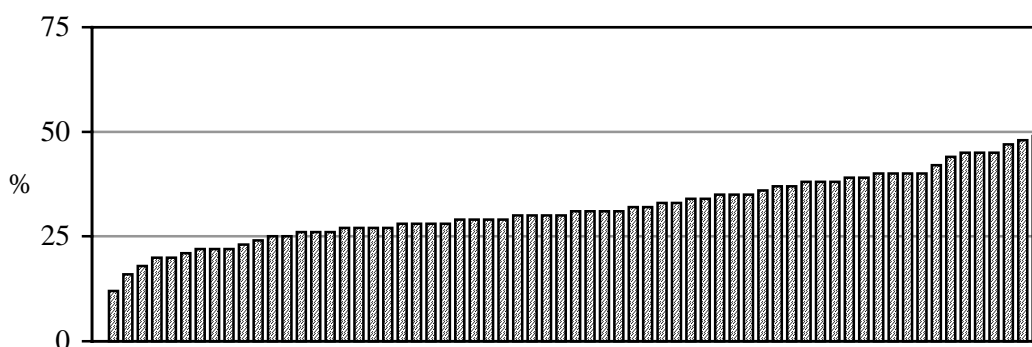
⁷³ Stadsdelarnas sociala tyngd har mätts med hjälp av indexet för social tyngd i Stockholms fördelningsnycklar. Stadsdelens genomsnitt är 100. En stadsdel som har en siffra över 100 har mer sociala problem än staden i genomsnitt och en med en siffra under 100 mindre sociala problem. Indexet är konstruerat med hjälp av följande information: utländska medborgare i åldern 0 till 19 år under perioden 1998-2000 (vikt 17,5 %), ensamstående föräldrar med barn i åldern 0 till 17 år och med en årsinkomst under 120 000 under perioden 1997-1999 (vikt 28 %), sammanboende med barn 0 till 17 år och en sammanlagd årsinkomst under 160 000 under perioden 1997-1999 (vikt 7 %), sjukpenningförsäkrade 35 till 64 år med mer än 14 sjukdagar anmälda till försäkringskassan under perioden 1998-2000 (vikt 17,5 %), ungdomar 15 till 20 år som åtalats eller fått åtalsunderlåtelse för brott enligt brottsbalken eller narkotikastrafflagen under perioden 1995-1999 (vikt 15 %) samt elever utan betyg i ämnena matematik, svenska/svenska-2 och engelska under perioden 1999-2001 (vikt 15 %).

⁷⁴ $r(n = 18) = .25$ resp. $.44$, $p > .05$

Bland de 66 grundskolorna varierade andelen som skolkat minst en dag mellan 0 och 49 procent (figur 2). Det fanns inte något statistiskt säkerställt samband mellan andelen skolkande elever och skolans sociala utsatthet⁷⁵.

Det var ungefär lika vanligt med skolkande kvinnliga elever i friskolor som i kommunala grundskolor, 34 procent i friskolor och 37 procent i kommunala skolor. Detsamma gäller för pojkarna i år 9, 28 procent i friskolor och 29 procent i kommunala skolor⁷⁶. Ingen av dessa skillnader var statistiskt säkerställda.

Figur 2 Andel grundskoleelever som skolkat minst en hel dag den senaste terminen (varje stapel = en skola)

Gymnasieeleverna. Precis som bland eleverna i grundskolans år 9 var elever som hade ensamstående föräldrar överrepresenterade när det gäller skolk (tabell 4 – 5). I motsats till grundskoleeleverna så fanns ingen tydlig skillnad mellan ungdomar som inte skolkat respektive de som skolkat när det gäller att ha invandrarbakgrund, föräldrar som var arbetslösa respektive endast hade grundskoleutbildning.

Tabell 4. Social bakgrund hos manliga gymnasieelever i år 2.						
	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>					$\chi^2(4)$
	0 (n=933)	1 (n=365)	2-3 (n=466)	4-10 (n=236)	11- (n=204)	
Ensamstående förälder (%)	35	39	45	44	54	31,80 ^a
Invandrarbakgrund (%)	14	18	17	16	18	3,78
Minst en förälder arbetslös (%)	5	5	6	4	9	6,99
Föräldrar endast grundskola (%)	7	8	8	9	7	1,71

^a $p < .0001$

Tabell 5. Social bakgrund hos kvinnliga gymnasieelever i år 2.						
	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>					$\chi^2(4)$
	0 (n=1007)	1 (n=461)	2-3 (n=559)	4-10 (n=265)	11- (n=153)	
Ensamstående förälder (%)	35	41	47	50	61	55,47 ^b
Invandrarbakgrund (%)	15	17	12	13	12	5,94
Minst en förälder arbetslös (%)	4	7	4	8	6	13,97 ^a
Föräldrar endast grundskola (%)	8	7	7	9	10	2,52

^a $p < .01$; ^b $p < .0001$

⁷⁵ $r(n = 66) = -.24, p = .0509$

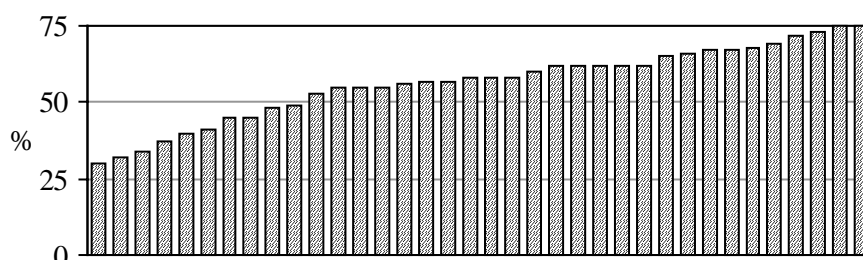
⁷⁶ $\chi^2(4) = 5,60, \text{ resp. } 3,45, \text{ båda } p > .05.$

Även gymnasieskolkarna var jämt fördelade över stadsdelarna, mellan 49 och 71 procent av flickorna hade skolkat och mellan 28 och 69 procent av pojkarna. Det fanns inget statistiskt säkerställt samband mellan stadsdelens sociala tyngd och hur många elever som skolkat minst en hel dag under den innevarande terminen, vare sig för flickor eller bland pojkar⁷⁷.

I de 36 gymnasieskolorna varierade andelen som skolkat minst en dag mellan 30 och 75 procent (figur 3). Det betyder alltså att i samtliga gymnasieskolor hade minst var tredje elev skolkat. Det fanns inte något statistiskt säkerställt samband mellan andelen skolkande elever och skolans sociala utsatthet⁷⁸.

I gymnasiet var det mindre vanligt att eleverna i friskolor hade skolkat; 46 procent av flickorna i friskolor mot 61 procent i kommunala gymnasier⁷⁹ och 51 procent av pojkarna i friskolor mot 59 procent i kommunala⁸⁰.

Figur 3 Andel gymnasieelever som minst skolkat en .
hel dag den senaste terminen (varje stapel = en skola)

Kriminalitet

Grundskolelever. De elever som skolkat minst en gång det senaste året var mer kriminella än majoriteten av elever som aldrig skolkat (tabell 6 – 7)⁸¹. Det gäller för båda könen och samtliga typer av brott. Bland pojkarna som aldrig skolkat under perioden hade exempelvis sex procent gjort ett inbrott det senaste året, sex procent gjort ett våldsbrott och tre procent rånat någon. Bland dem som skolkat minst elva gånger var motsvarande andelar åtta gånger högre. För flickorna var skillnaderna ungefär de samma. När det gäller mindre allvarlig kriminalitet som snatteri och tjuvåkning på SL var skillnaderna mindre.

När alla brottstyper sammanräknas visar resultaten att de flesta elever hade begått något brott under den senaste 12-månadersperioden. Bland dem som inte skolkat var det bara 29 procent av pojkarna och 35 procent av de kvinnliga eleverna som inte begått något brott. Bland eleverna som skolkat hade minst åtta av tio begått något brott. När lindrigare brott som snatterier och tjuvåkning på SL exkluderas hade en av tre pojkar och en av sex kvinnor som inte skolkat begått andra brott (figur 4). Bland skolkarna var det mellan 53 och 82 procent av pojkarna och mellan 27 och 93 procent av kvinnorna som begått brott.

⁷⁷ $r(n = 18) = .23$ resp. $.14, p > .05$

⁷⁸ $r(n = 36) = -.04, p > .05$

⁷⁹ $\chi^2(4) = 31,56, p < .0001.$

⁸⁰ $\chi^2(4) = 10,90, \text{ resp. } 3,45, p < .05.$

⁸¹ För att underlätta läsandet av tabellerna redovisas inte statistiska värden. I samtliga fall har skillnaden mellan de fem grupperna (ingen gång, 1 gång, 2-3 gånger, 4-10 och 11 eller mer) varit statistiskt säkerställt.

Tabell 6. Kriminalitet under de senaste 12 månaderna hos manliga grundskoleelever i år 9.					
	<i>Hur ofta skolkat en hel dag innevarande termin</i>				
	0 (n=1800)	1 (n=296)	2 – 3 (n=230)	4 – 10 (n=89)	11 - (n=109)
Snatteri (%)	20	33	44	51	59
Tjuvåkning på SL (%)	64	81	86	89	86
Klotter (%)	16	24	34	45	53
Häleri (%)	15	29	36	42	61
Inbrott (%)	6	10	16	20	39
Stöld ⁸² (%)	17	32	43	45	66
Våldsbrott ⁸³ (%)	6	15	19	22	48
Rån (%)	3	5	8	11	24
Annan brottslighet ⁸⁴ (%)	25	38	51	60	70
Begått något brott (%)	71	86	95	94	94
Begått något brott exkl. snatteri mm (%)	15	29	43	38	64
Genomsnittl antal mindre allvarliga brott ⁸⁵	8,5	13,4	16,7	22,1	32,6
Genomsnittl antal allvarliga brott ⁸⁶	0,9	2,1	2,8	4,0	11,4
Själv brottsoffer senaste läsåret (%)	17	21	30	31	36
Första brott före 13 år (%)	24	32	41	49	50
Åkt fast för polisen (%)	16	31	35	48	51

Tabell 7. Kriminalitet under de senaste 12 månaderna hos kvinnliga grundskoleelever i år 9.					
	<i>Hur ofta skolkat en hel dag innevarande termin</i>				
	0 (n=1612)	1 (n=350)	2 – 3 (n=277)	4 – 10 (n=132)	11 - (n=87)
Snatteri (%)	12	25	34	35	50
Tjuvåkning på SL (%)	60	76	81	76	80
Klotter (%)	8	15	21	29	32
Häleri (%)	4	7	8	26	34
Inbrott (%)	1	2	3	5	13
Stöld (%)	8	16	22	30	48
Våldsbrott (%)	2	4	5	8	14
Rån (%)	0	1	1	5	9
Annan brottslighet (%)	6	15	18	31	46
Begått något brott (%)	65	81	89	85	93
Begått något brott exkl. snatteri mm (%)	5	9	16	22	38
Genomsnittl antal mindre allvarliga brott	4,2	7,1	9,5	11,8	16,5
Genomsnittl antal allvarliga brott	0,2	0,4	0,6	1,1	2,1
Själv brottsoffer senaste läsåret (%)	15	21	22	30	43
Första brott före 13 år (%)	13	20	22	22	32
Åkt fast för polisen (%)	8	14	23	31	35

⁸² Stulit cykel, moped, bil eller motorcykel, stulit ur någons ficka, stulit något annat som inte explicit efterfrågats.

⁸³ Med avsikt slagit någon så att denne behövt uppsöka sjukvård + Tvingat till sig sex från någon.

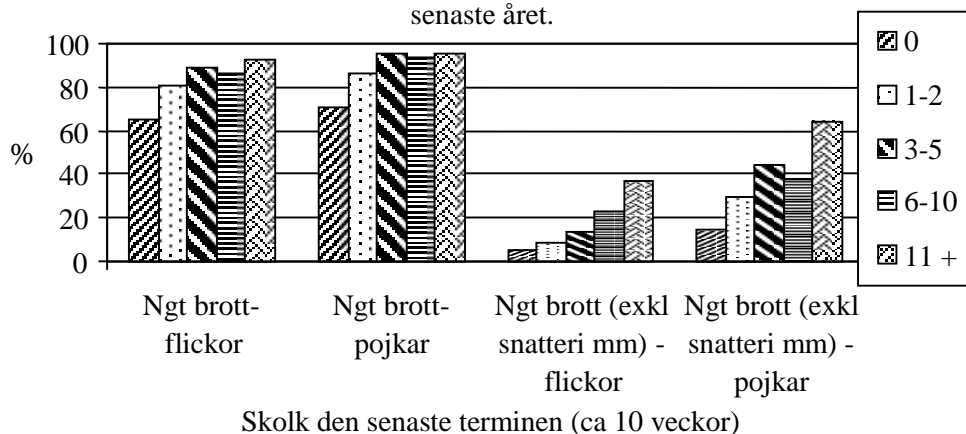
⁸⁴ Burit vapen + annan brottslig handling

⁸⁵ Snattat, klottrat, stulit något som inte direkt efterfrågats i enkäten, gjort sig skyldig till häleri, tjuvåkt på SL, burit vapen, annan brottslig handling

⁸⁶ Stulit cykel, moped, bil, motorcykel eller ur någons ficka, tvingat till sig pengar eller mobiltelefon, tvingat till sig sex, gjort inbrott i bil, affär, kiosk, eller annan byggnad, med avsikt slagit någon så att förövaren tror eller vet att offret behövt sjukvård

Att skolkarna i högre utsträckning återfinns i samtliga brottskategorier säger inte något om hur ofta de begått brott. För att belysa det summeras det antal gånger som eleverna uppger att de gjort olika brott. I denna summering används det lägsta värdet i respektive svarsalternativ⁸⁷, vilket gör att det handlar om en minimiskattning.

Figur 4. Andel Stockholms elever (år 9) som begått brott det senaste året.

I tabell 6 och 7 redovisas genomsnittligt antal brott. Resultaten visar att skolkarna begått väsentligt fler brott. Det handlar i de flesta fall om en fördubbling eller flera brott för de som skolkat. Om man tittar på allvarliga brott blir skillnaden än mera dramatisk där exempelvis de mest extrema skolkarna bland både pojkar och flickor begått tio gånger flera brott.

	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
	0 (n=933)	1 (n=365)	2-3 (n=466)	4-10 (n=236)	11- (n=204)
Snatteri (%)	9	17	22	21	29
Tjuvåkning på SL (%)	55	68	71	73	79
Häleri (%)	11	24	29	31	44
Inbrott (%)	3	7	8	9	18
Stöld (%)	11	22	24	27	43
Våldsbrott (%)	5	11	11	11	27
Rån (%)	2	2	3	4	13
Annan brottslighet (%)	20	31	38	38	51
Begått något brott (%)	63	79	81	82	86
Begått något brott exkl. snatteri mm (%)	11	22	24	26	46
Genomsnittl antal mindre allvarliga brott	6,2	9,4	11,2	11,7	18,6
Genomsnittl antal allvarliga brott	0,5	0,9	1,1	1,2	5,0
Själv brottsoffer senaste läsåret	16	20	26	28	29
Första brott före 13 år	16	19	25	24	31
Åkt fast för polisen	16	19	30	33	47

⁸⁷ En elev som exempelvis uppger att han eller hon stulit en cykel eller moped 1 – 2 gånger och köpt något som var stulet 3 – 5 gånger får således summan 1 + 3 = 4 brottshandlingar.

Tabell 9. Kriminalitet under de senaste 12 månaderna hos kvinnliga gymnasieelever år 2					
	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
	0 (n=1007)	1 (n=461)	2 – 3 (n=559)	4 – 10 (n=265)	11 - (n=153)
Snatteri (%)	6	8	13	17	22
Tjuvåkning på SL (%)	43	57	63	70	68
Häleri (%)	1	4	7	9	18
Inbrott (%)	0	0	1	2	3
Stöld (%)	4	6	12	13	20
Våldsbrott (%)	0	2	3	3	3
Rån (%)	0	1	1	0	1
Annan brottslighet (%)	4	9	11	16	20
Begått något brott (%)	48	63	69	77	78
Begått något brott exkl. snatteri mm (%)	2	5	8	8	15
Genomsnittl antal mindre allvarliga brott	2,4	4,1	5,2	6,7	7,6
Genomsnittl antal allvarliga brott	0,1	0,1	0,0	0,3	0,5
Själv brottsoffer senaste läsåret	14	16	21	25	30
Första brott före 13 år	7	10	12	13	19
Åkt fast för polisen	6	14	19	24	27

De skolkande eleverna hade också debuterat tidigare med brottslighet. En tidig problemdebut är en allvarlig riskfaktor för framtida problem⁸⁸. Skolkarna hade även åkt fast oftare. Det gäller framför allt de som skolkat mest. Elever som skolkat var också oftare brottsoffer (rån, stöld, misshandel, våldtäkt). Även detta gäller främst de som skolkat mer än tio gånger.

Gymnasieeleverna. Gymnasieelever som skolkat minst en gång under det senaste året var även de överrepresenterade bland dem som begått olika typer av brott (tabell 8 – 9). Mönstret mellan elever som aldrig skolkat och de som skolkat minst en gång densamma som bland eleverna i grundskolans år 9, men med en skillnad: eleverna i gymnasiet hade genomgående begått färre kriminella handlingar de senaste tolv månaderna. De skolkande gymnasieeleverna är också överrepresenterade som brottsoffer (rån, stöld, misshandel, våldtäkt). Det är som brottsoffer skillnaden mellan pojkar och flickor är minst, annars är pojkarna (precis som för grundskoleeleverna) mer inblandade i brottslighet.

Droger

Grundskolelever. Eleverna som skolkat hade betydligt mer erfarenhet av tobak, alkohol, sniffning av lösningsmedel samt narkotika (tabell 10 – 11). De missbrukade droger av olika slag i högre utsträckning, hade debuterat tidigare och det var vanligare att eleverna som hade skolkat hade missbrukat under senaste månaden. Bland eleverna som skolkat använde mellan var tredje och var sjätte elev tobak dagligen jämfört med var tionde av eleverna som inte skolkat.

Att ha sniffat någon gång var vanligare bland pojkarna. Detta gällde i synnerhet bland eleverna som skolkat mest. Det var också i denna grupp vi fann att ungefär var åttonde hade sniffat före 13 års ålder. Mer än var femte pojke utav de som skolkat mer än tio gånger hade sniffat den sista månaden. Det var mer ovanligt att flickor hade debuterat med sniffning innan 13 års ålder.

⁸⁸ Tex Dawkins (1997); Gruber, DiClemente, Anderson & Lodicio (1996); Hawkins, Graham, Maguin, Abbott, Hill, & Catalano (1997); Simons-Morton, Haynie, Crump, Saylor, Eitel & Yu (1999); Stattin & Magnusson (1995).

Tabell 10. Drogvanor hos manliga grundskoleelever i år 9 (%).						
		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=1800)	1 (n=296)	2 – 3 (n=230)	4 – 10 (n=89)	11 - (n=109)
Tobak snus	Använt någon gång	28	45	61	71	74
	Debut före 13 år	9	15	23	36	48
	Dagligt bruk	13	24	33	39	52
Alkohol	Varit berusad någon gång	52	73	78	84	83
	Debut före 13 år	9	15	22	24	35
	Berusad senaste 4 veckorna	32	50	54	74	72
	Årskonsumtion (liter 100 % alkohol)	3,1	6,8	5,9	11,6	16,6
Lösnings- medel	Sniffat någon gång	7	13	20	25	38
	Debut före 13 år	2	4	3	7	14
	Använt senaste 4 veckorna	4	5	6	10	25
Narko- tika	Använt någon gång	11	19	28	40	50
	Debut före 13 år	0	0	0	0	11
	Använt senaste 4 veckorna	3	6	7	15	30
Dopingmedel någon gång		1	5	2	6	16
Sömn-/lugnande medel utan läkarrecept		3	4	5	10	32
Profess. kontakt om droger senaste läsår		6	9	10	21	26

Tabell 11. Drogvanor hos kvinnliga grundskoleelever i år 9 (%).						
		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=1612)	1 (n=350)	2 – 3 (n=277)	4 – 10 (n=132)	11 - (n=87)
Tobak snus	Använt någon gång	27	48	59	70	79
	Debut före 13 år	7	12	15	17	35
	Dagligt bruk	6	15	21	31	53
Alkohol	Varit berusad någon gång	57	76	80	84	87
	Debut före 13 år	2	5	5	7	18
	Berusad senaste 4 veckorna	33	52	54	58	63
	Årskonsumtion (liter 100 % alkohol)	2,0	3,2	3,9	5,8	8,9
Lösnings- medel	Sniffat någon gång	4	8	10	20	23
	Debut före 13 år	0	1	1	0	1
	Använt senaste 4 veckorna	2	5	5	9	6
Narko- tika	Använt någon gång	6	14	21	32	51
	Debut före 13 år	0	0	0	0	1
	Använt senaste 4 veckorna	1	3	6	13	23
Dopingmedel någon gång		0	1	1	2	2
Sömn-/lugnande medel utan läkarrecept		4	7	11	18	31
Profess. kontakt om droger senaste läsår		4	5	8	16	20

Elevernas årskonsumtion av alkohol varierade kraftigt beroende på hur ofta de skolkat. Årskonsumtion beräknas enligt samma metod som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (2002) använder. Utgångspunkten är elevernas uppgifter om den ungefärliga kvantiteten per dryckestillfälle för folköl, starköl, vin, blanddrycker (t ex cider, alkoholisk sprit). Dessa kvantiteter har multiplicerats med dryckesfrekvensen och sedan omräknats till ren alkohol (100

%). Den totala summan utgör sedan ett ungefärligt mått på elevernas årskonsumtion. Det ska betonas att måttet är ungefärligt, bland annat beroende på konsumtion vid dessa åldrar vanligtvis inte är statisk utan under "utveckling". Den som exempelvis anger att han eller hon dricker varje varannan vecka kan ha haft denna frekvens under den senaste månaden och betydligt mindre ofta under perioden före det. På samma sätt kan frekvensen ha kommit att öka en månad efter att enkäten besvarats. Som exempel kan nämnas att fem liter ren alkohol ungefär motsvarar en konsumtion av 16 burkar starköl per månad, tio liter motsvarar 32 burkar starköl per månad och 15 liter motsvarar 48 burkar starköl per månad. De skolkande elevernas alkoholkonsumtion var kraftigt förhöjd. Det handlar om mellan två och fem gånger mer alkohol för skolkande pojkar och något mindre för skolkande flickor.

Det var fem gånger vanligare att pojkar i nian som skolkat mer än tio gånger hade debuterat med narkotika innan 13 års ålder jämfört med de andra eleverna som skolkat mer än tio gånger. Om man jämför pojkarna i nian med eleverna som inte skolkat allt så var det mer än 100 gånger vanligare att pojkarna i nian hade debuterat med narkotika före 13 års ålder. Det är också bland pojkarna i grundskolan som vi återfinner en mycket tydlig överrepresentation av narkotikamissbruk den senaste månaden.

Gymnasieeleverna. Skillnaden i drogvänorna bland skolkande och icke-skolkande elever var i stort sett desamma för gymnasieeleverna som för grundskoleeleverna (tabell 12 – 13); det var vanligare bland elever som skolkat minst en gång det senaste året att provat droger någon gång, att ha debuterat tidigt samt att ha använt under den senaste månaden.

		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=933)	1 (n=365)	2 – 3 (n=466)	4 – 10 (n=236)	11 - (n=204)
Tobak snus	Använt någon gång	36	53	60	67	77
	Debut före 13 år	7	12	17	22	26
	Dagligt bruk	18	28	38	38	53
Alko- hol	Varit berusad någon gång	75	87	90	91	89
	Debut före 13 år	7	10	11	12	19
	Berusad senaste 4 veckorna	53	68	73	78	75
	Årskonsumtion (liter 100 % alkohol)	5,1	7,0	9,7	10,1	13,3
Lösning- medel	Sniffat någon gång	5	8	11	13	19
	Debut före 13 år	1	1	2	2	4
	Använt senaste 4 veckorna	2	2	3	2	10
Narko- tika	Använt någon gång	20	29	41	44	49
	Debut före 13 år	0	1	1	1	2
	Använt senaste 4 veckorna	4	9	14	14	18
Dopingmedel någon gång		1	3	2	3	13
Sömn-/lugnande medel utan läkarrecept		4	6	10	8	21
Profess. kontakt senaste läsår pga. droger		4	6	9	9	14

Det fanns ett starkt samband mellan skolk och missbruk av dopingmedel, framför allt för pojkarna. Mer än var tionde flicka som hade skolkat två gånger eller mer hade använt sömn- eller lugnande medel. Bruket eller missbruket av sömn- eller lugnande medel var vanligare bland flickor än pojkar men bland eleverna som skolkat mer än tio gånger var användningen lika

mellan könen. Mer än tre av tio elever i denna grupp hade brukat eller missbrukat sömn- eller lugnande medel.

		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=1007)	1 (n=461)	2 – 3 (n=559)	4 – 10 (n=265)	11 - (n=153)
Tobak snus	Använt någon gång	31	48	64	69	78
	Debut före 13 år	6	11	14	15	33
	Dagligt bruk	9	17	26	38	46
Alko- hol	Varit berusad någon gång	71	83	92	94	93
	Debut före 13 år	3	6	5	8	19
	Berusad senaste 4 veckorna	50	67	75	75	82
	Årskonsumtion (liter 100 % alkohol)	2,6	3,7	6,0	6,6	8,0
Lösning- medel	Sniffat någon gång	3	5	7	9	9
	Debut före 13 år	0	1	1	0	1
	Använt senaste 4 veckorna	1	1	3	3	3
Narko- tika	Använt någon gång	9	17	30	36	46
	Debut före 13 år	0	0	0	0	1
	Använt senaste 4 veckorna	2	4	6	13	16
Dopingmedel någon gång		0	0	0	1	1
Sömn-/lugnande medel utan läkarrecept		3	6	8	13	14
Profess. kontakt senaste läsår pga. droger		3	4	7	9	9

Skolsituation

Grundskolelever. De flesta elever trivdes i skolan, sade sig göra sitt bästa även vid svåra uppgifter och såg skolarbetet som meningsfullt (tabell 14 – 15). Grundskoleeleverna som skolkade ofta trivdes dock sämre än de som inte skolkade. Bland eleverna som skolkat mer än tio gånger var det mindre vanligt att uppleva skolan som meningsfull jämfört med dem som inte skolkat. I gruppen som skolkat ofta var det vanligare att man upplevde att lärarna var orättvisa. Det var ungefär tre gånger mer frekvent att de som skolkat mer än tio gånger valde att göra något annat vid tråkiga arbetsuppgifter.

Skolkarna var oftare sjuka (i synnerhet flickorna) och fusk var vanligare i denna grupp, främst bland pojkar. Mobbning var också vanligare bland skolkare, både som förövare och offer. De som skolkat mer än tio gånger var mobbade i dubbelt så stor utsträckning jämfört med dem som inte skolkat alls. Bland elever som skolkat mer än tio gånger var det ungefär tio gånger vanligare att man mobbat någon jämfört med dem som inte skolkat. Pojkarna mobbade och trakasserade andra elever oftare än flickorna. Slutligen var elever som skolkat mer än tio gånger överrepresenterade bland dem som inte hade fått betyg i ett eller flera ämnen av svenska, matematik och engelska.

Tabell 14. Skolsituation hos manliga grundskolelever i år 9 (%).					
	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
	0 (n=1800)	1 (n=296)	2 – 3 (n=230)	4 – 10 (n=89)	11 - (n=109)
Trivs i skolan	83	74	68	53	49
Gör sitt bästa även vid svåra uppgifter	90	84	71	55	51
Upplever sig orättvist behandlad av lärare	27	33	48	47	52
Skolarbetet är meningsfullt	37	30	24	19	25
Gör annat vid tråkiga arbetsuppgifter	30	44	53	56	68
Sjukfrånv. någon gång per vecka eller mer	1	3	7	17	37
Fuskat på läxförhör/prov det här läsåret	35	51	54	62	64
- varav minst 4 gånger	7	14	13	24	41
Upplevt sig mobbad det här läsåret	10	13	13	21	24
- varav en eller flera gånger i veckan	1	2	2	8	9
Mobbat/trakasserat elever detta läsåret	4	7	5	16	28
- varav en eller flera gånger i veckan	3	4	4	10	21
Ofullständiga betyg föregående termin	10	15	19	25	44

Tabell 15. Skolsituation hos kvinnliga grundskolelever i år 9 (%).					
	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
	0 (n=1612)	1 (n=350)	2 – 3 (n=277)	4 – 10 (n=132)	11 - (n=87)
Trivs i skolan	82	74	67	48	39
Gör sitt bästa även vid svåra uppgifter	92	88	81	70	52
Upplever sig orättvist behandlad av lärare	21	25	38	46	52
Skolarbetet är meningsfullt	35	34	31	32	17
Gör annat vid tråkiga arbetsuppgifter	33	37	44	38	85
Sjukfrånv. någon gång per vecka eller mer	2	3	9	26	50
Fuskat på läxförhör/prov det här läsåret	40	50	60	56	55
- varav minst 4 gånger	6	7	9	13	20
Upplevt sig mobbad det här läsåret	14	18	22	31	23
- varav en eller flera gånger i veckan	1	1	2	5	2
Mobbat/trakasserat elever detta läsåret	1	2	3	5	7
- varav en eller flera gånger i veckan	0	1	1	1	3
Ofullständiga betyg föregående termin	7	10	14	17	43

Gymnasieeleverna. Mönstret från grundskolan går att känna igen även i gymnasieskolan (tabell 16 – 17). Eleverna som skolkat trivdes sämre i skolan. Det var betydligt vanligare att de upplevde skolan som meningslös, detta var särskilt vanligt bland flickor. Vidare upplevde skolkarna (i synnerhet pojkarna) lärarna som orättvisa och ägnade sig oftare åt något annat när de stötte på tråkiga arbetsuppgifter.

De som skolkat ofta hade i avsevärd utsträckning större sjukfrånvaro, de fuskade oftare och det var drygt tre gånger vanligare med ofullständiga betyg bland elever som skolkat mer än tio gånger jämfört med elever som inte skolkat. Flickorna hade högre sjukfrånvaro medan pojkarna fuskade mer. Man kan dock inte utläsa någon större skillnad mellan pojkar och flickor avseende ofullständiga betyg i svenska, matematik och engelska.

Tabell 16. Skolsituation hos manliga gymnasieeleverna år 2 (%).					
	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
	0 (n=933)	1 (n=365)	2 – 3 (n=466)	4 – 10 (n=236)	11 - (n=204)
Trivs i skolan	87	83	78	71	58
Gör sitt bästa även vid svåra uppgifter	88	78	69	63	57
Upplever sig orättvist behandlad av lärare	23	34	29	39	47
Skolarbetet är meningsfullt	33	27	26	25	24
Gör annat vid tråkiga arbetsuppgifter	36	49	53	56	63
Sjukfrånv. någon gång per vecka eller mer	1	2	5	10	29
Fuskat på läxförhör/prov detta läsår	29	38	39	46	45
- varav minst 4 gånger	5	6	8	9	19
Upplevt sig mobbad detta läsår	8	9	11	10	14
- varav en eller flera gånger i veckan	1	1	2	1	6
Mobbat/trakasserat elever detta läsår	3	6	5	5	12
- varav en eller flera gånger i veckan	2	5	3	4	10
Ofullständiga betyg föregående termin	9	13	13	15	37

Tabell 17. Skolsituation hos kvinnliga gymnasieeleverna år 2 (%).					
	<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
	0 (n=1007)	1 (n=461)	2 – 3 (n=559)	4 – 10 (n=265)	11 - (n=153)
Trivs i skolan	89	86	81	66	53
Gör sitt bästa även vid svåra uppgifter	94	91	80	63	58
Upplever sig orättvist behandlad av lärare	15	21	25	28	34
Skolarbetet är meningsfullt	40	39	33	29	20
Gör annat vid tråkiga arbetsuppgifter	33	38	45	49	84
Sjukfrånv. någon gång per vecka eller mer	2	3	8	21	42
Fuskat på läxförhör/prov detta läsår	26	32	39	42	50
- varav minst 4 gånger	2	3	4	6	9
Upplevt sig mobbad detta läsår	7	8	8	14	7
- varav en eller flera gånger i veckan	1	1	1	2	1
Mobbat/trakasserat elever detta läsår	1	0	1	1	1
- varav en eller flera gånger i veckan	0	0	1	1	1
Ofullständiga betyg föregående termin	8	10	17	23	33

Precis som i grundskolan var skolkarna en utsatt grupp. Det var vanligare att elever som skolkar blev mobbade, pojkar oftare än flickor. Det fanns ett samband mellan att ofta bli mobbad och att skolka i hög omfattning. Bland pojkarna som skolkat mer än tio gånger så upplevde drygt fem procent att de blev mobbade flera gånger i veckan jämfört med drygt en procent för dem som skolkat mer sällan eller inte skolkat alls. Precis som i grundskolan så fanns det ett tydligt samband mellan skolka och att ha mobbat och trakasserat andra elever. Bland eleverna som skolkat mer än tio gånger var det sju till tio gånger vanligare att ha mobbat och trakasserat andra elever.

Föräldra- och kamratrelationer

Grundskolelever. De skolkande elevernas föräldra- och kamratrelationer skilde sig till en del från icke-skolkande elever (tabell 18 – 19). De skolkande eleverna bestämde själva i större utsträckning när de skulle komma hem på kvällarna jämfört med de elever som inte skolkade alls. Detta gällde i synnerhet pojkarna. Föräldrarna till elever som hade skolkat mer än tio gånger hade endast i 45 procent av fallen god överblick över vad deras barn gjorde på helgerna samtidigt som föräldrarna till de barn som aldrig hade skolkat i 92 procent av fallen hade god översikt över vad deras barn gjorde på helgerna. Det var mindre vanligt att elever som skolkade ofta talade med sina föräldrar om problem. Flickorna var bättre på att prata med föräldrarna om problem än pojkarna.

Det var vanligare att elever som skolkat ofta blev bjudna på alkohol av sina föräldrar jämfört med de elever som inte skolkat alls. Pojkarna blev oftare bjudna på alkohol av sina föräldrar. Ju oftare en elev skolkade desto vanligare var det att de ofta blev bjudna på alkohol av sina föräldrar. Likaså fanns det ett samband mellan hur ofta eleverna gjorde något med sina föräldrar och i vilken utsträckning de skolkade.

		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=1800)	1 (n=296)	2 – 3 (n=230)	4 – 10 (n=89)	11 - (n=109)
<i>Föräldra- Relationer</i>	Bestämmer själv hemkomst på kvällar	31	34	35	40	48
	Föräldrar vet alltid var på helgerna	93	86	86	84	65
	Föräldrar känner de flesta kamrater	87	78	74	68	62
	Talar med föräldrar om problem	53	43	43	40	30
	Gör saker med föräldrar	65	59	51	55	36
	Föräldrar bjuder ofta på alkohol	2	3	5	4	16
<i>Kamratrelationer</i>	En del/de flesta kamrater:					
	- är ute på stan om kvällarna	68	69	82	77	78
	- har åkt fast för polisen	16	31	35	48	51
	- är duktiga i skolan	87	84	78	73	64
	- är med i någon förening	73	70	65	73	55
	- dricker sig berusad på alkohol	59	70	82	80	85
	- använder narkotika	6	9	20	22	37
	- röker tobak	49	59	73	70	80
	Har haft samlag	27	45	52	56	78
	Har haft samlag utan preventivmedel	5	9	14	21	26
	Flick- eller pojkvän	22	30	31	31	45
	Saknar nära vän	28	30	28	34	25

Kamratrelationerna kan sammanfattas i att de skolkande eleverna var utsatta för fler riskfaktorer. De skolkande eleverna umgicks ofta med kamrater som själva hade åkt fast för polisen, som var ute på stan om kvällarna, som använde olika droger och som mindre ofta var duktiga i skolan. Könsskillnaderna bestod främst i att pojkarna oftare saknade en nära vän, oftare hade kamrater som åkt fast för polisen och kamrater som använde narkotika samtidigt som flickorna oftare hade kamrater som var duktiga i skolan och som var ett eller flera år äldre. De skolkande eleverna hade oftare en flick- eller pojkvän. De var vanligare att elever som skolkat hade haft samlag, skillnaden var ännu större mellan ickeskolkare och skolkare när det gällde oskyddade

samlag. Av dem som debuterat sexuellt hade färre bland skolkarna använt preventivmedel vid det senaste samlaget. Pojkarna var överrepresenterade vad det gäller samlag och oskyddat samlag.

Tabell 19. Föräldra- och kamratrelationer (%) hos kvinnliga grundskolelever i år 9.

		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=1612)	1 (n=350)	2-3 (n=277)	4-10 (n=132)	11- (n=87)
Föräldra- relationer	Bestämmer själv hemkomst på kvällar	21	21	24	37	43
	Föräldrar vet alltid var på helgerna	96	89	89	84	78
	Föräldrar känner de flesta kamrater	90	84	77	73	63
	Talar med föräldrar om problem	65	58	51	50	48
	Gör saker med föräldrar	67	61	51	44	39
	Föräldrar bjuder ofta på alkohol	2	2	3	6	3
Kamratrelationer	En del/de flesta kamrater:					
	- är ute på stan om kvällarna	67	77	79	83	85
	- har åkt fast för polisen	8	14	23	31	35
	- är duktiga i skolan	94	90	85	82	75
	- är med i någon förening	70	62	62	50	43
	- dricker sig berusad på alkohol	62	74	75	84	87
	- använder narkotika	5	12	13	25	30
	- röker tobak	48	64	70	79	86
	Har haft samlag	24	38	44	58	66
	Har haft samlag utan preventivmedel	6	8	11	20	22
	Flick- eller pojkvän	20	27	31	41	36
	Saknar nära vän	19	12	14	19	15

Gymnasieeleverna. De skolkande gymnasieelevernas föräldrelationer skilde sig även de från de icke-skolkande elevernas (tabell 20 – 21). Den största skillnaden var att elever som skolkade i högre utsträckning blev bjudna på alkohol i hemmet, föräldrarna visste mindre ofta visste var ungdomarna var på helgerna och ungdomarna talade mindre ofta med sina föräldrar om problem.

De skolkande gymnasieelevernas kamratrelationer liknade grundskoleelevernas: de umgicks oftare med asociala kamrater och kamrater som mindre ofta är duktiga i skolan. Fler pojkar än flickor hade haft samlag respektive oskyddade samlag. Det var vanligare att sakna en nära vän bland skolkare.

Könsskillnaderna kan sammanfattas i att pojkar oftare än flickor bestämde när de skulle komma hem på kvällarna. Flickor pratade oftare med sina föräldrar om problem. Det var mycket vanligare att pojkar blev bjudna på alkohol av sina föräldrar. Anmärkningsvärt är den stora skillnaden mellan pojkar och flickor som skolkat mer än tio gånger. Pojkar umgicks oftare med kamrater som varit föremål för polisingripanden. Flickorna uppgav oftare än pojkarna att de hade duktiga kamrater.

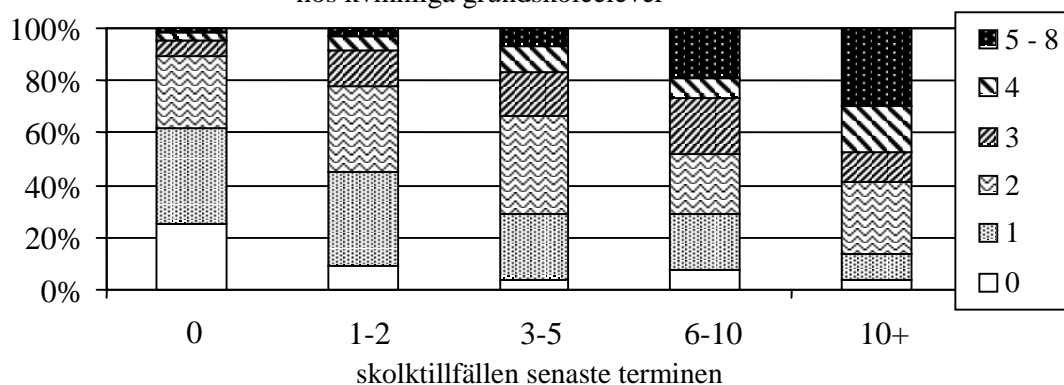
Tabell 20. Föräldra- och kamratrelationer (%) hos manliga gymnasieelever i år 2.						
		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=933)	1 (n=365)	2 – 3 (n=466)	4 – 10 (n=236)	11 - (n=204)
Föräldra- Relationer	Bestämmer själv hemkomst på kvällar	64	72	72	76	80
	Föräldrar vet alltid var på helgerna	94	93	90	91	79
	Föräldrar känner de flesta kamrater	85	84	78	82	77
	Talar med föräldrar om problem	50	52	45	44	30
	Gör aldrig saker med föräldrar	66	58	53	50	47
	Föräldrar bjuder ofta på alkohol	9	10	12	17	22
Kamratrelationer	En del/de flesta kamrater:					
	- är ute på stan om kvällarna	74	78	78	81	77
	- har åkt fast för polisen	16	19	30	33	47
	- är duktiga i skolan	86	84	83	84	71
	- är med i någon förening	68	68	68	70	56
	- dricker sig berusad på alkohol	78	85	88	91	92
	- använder narkotika	10	15	21	23	36
	- röker tobak	55	63	73	72	77
	Har haft samlag	55	70	75	79	89
	Har haft samlag utan preventivmedel	11	15	17	16	28
	Flick- eller pojkvän	23	30	32	29	42
	Saknar nära vän	33	32	31	26	22

Tabell 21. Föräldra- och kamratrelationer (%) hos kvinnliga gymnasieelever i år 2.						
		<i>Hur ofta skolkat en dag innevarande termin</i>				
		0 (n=1007)	1 (n=461)	2 – 3 (n=559)	4 – 10 (n=265)	11 - (n=153)
Föräldra- relationer	Bestämmer själv hemkomst på kvällar	56	62	64	73	70
	Föräldrar vet alltid var på helgerna	98	95	95	90	89
	Föräldrar känner de flesta kamrater	91	88	88	82	77
	Talar med föräldrar om problem	73	69	63	59	59
	Gör aldrig saker med föräldrar	71	67	63	50	51
	Föräldrar bjuder ofta på alkohol	6	6	7	10	17
Kamratrelationer	En del/de flesta kamrater:					
	- är ute på stan om kvällarna	69	74	79	78	80
	- har åkt fast för polisen	7	14	19	24	27
	- är duktiga i skolan	94	92	95	87	83
	- är med i någon förening	66	63	60	51	41
	- dricker sig berusad på alkohol	74	82	90	92	90
	- använder narkotika	6	12	17	23	35
	- röker tobak	52	66	80	83	84
	Har haft samlag	47	63	73	79	79
	Har haft samlag utan preventivmedel	6	12	15	22	26
	Flick- eller pojkvän	30	39	39	48	43
	Saknar nära vän	22	18	17	18	16

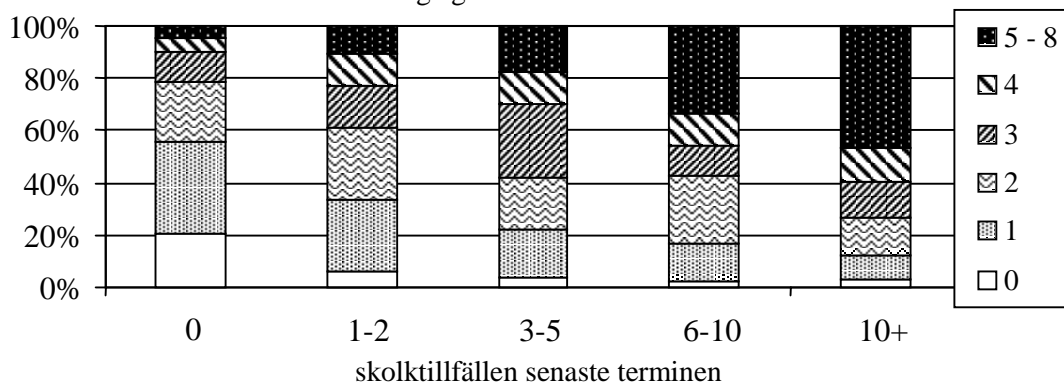
Överlappning mellan olika problembeteenden

Grundskoleelever. Det fanns en överlappning av olika problembeteenden hos samma elev. Det åskådliggörs i figurerna 5 – 8 som beskriver förekomsten av åtta riskbeteenden hos eleverna: att vara dagligrökare/snusare, att ha sniffat någon gång, vara berusad minst en gång varje vecka, ha använt narkotika någon gång, begått allvarliga respektive mindre allvarliga brott det senaste året, att ha fuskat i skolan det senaste året samt att minst en gång i månaden ha mobbat elever i skolan det senaste året. Figurerna visar att ju oftare eleverna skolkat, desto flera riskbeteenden hade eleverna haft i genomsnitt. Det gäller speciellt pojkarna. I gruppen som inte skolkat var det exempelvis 25 procent av flickorna som inte haft något riskbeteenden och bland pojkarna 21 procent. Bland dem som skolkat 11 gånger eller mer var motsvarande andelar tre procent. På motsvarande sätt hade de som skolkat oftast 30 (flickor) respektive 47 (pojkar) minst fem riskbeteenden, medan de som aldrig skolkat var en procent (flickor) och fyra (pojkar) procent.

Figur 5. Överlappning mellan riskbeteenden hos kvinnliga grundskoleelever

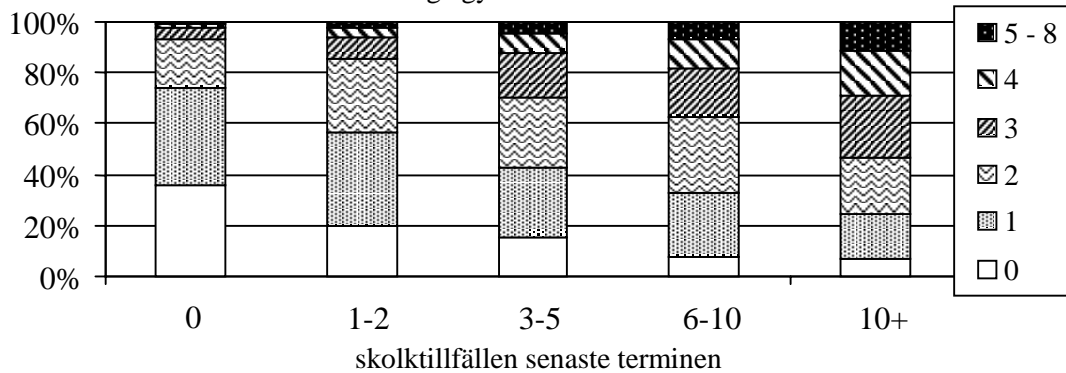

Figur 6. Överlappning mellan riskbeteenden hos manliga grundskoleelever

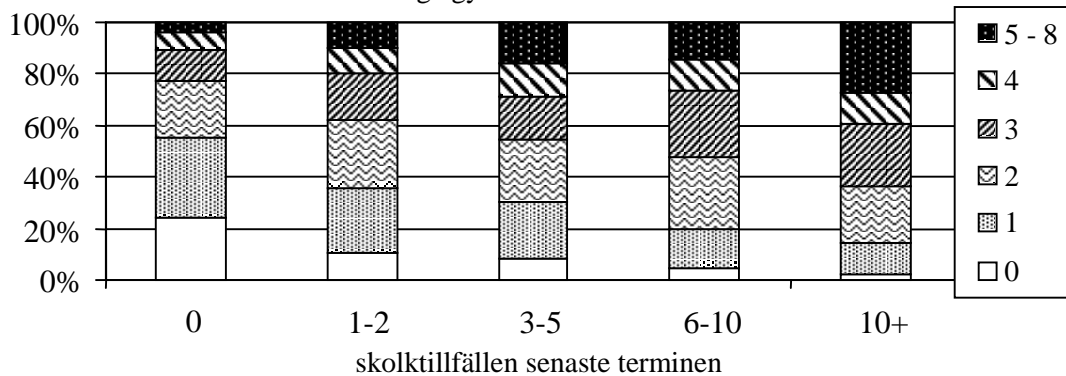

Gymnasieeleverna. I huvudsak samma resultat erhöles för gymnasieeleverna; ju oftare de skolkat, desto flera riskbeteenden hade de i genomsnitt. I gruppen som inte skolkat var det exempelvis 36 procent av flickorna som inte haft något riskbeteenden och bland pojkarna 24 procent. Bland dem som skolkat 11 gånger eller mer var motsvarande andelar sju respektive två procent. På motsvarande sätt hade de som skolkat oftast tolv (flickor) respektive 27 (pojkar) minst fem riskbeteenden, medan de som aldrig skolkat var noll (flickor) och fyra (pojkar) procent.

Figur 7. Överlappning mellan riskbeteenden hos kvinnliga gymnasieelever

Figur 8. Överlappning mellan riskbeteenden hos manliga gymnasieelever

DISKUSSION

I detta avslutande diskussionsavsnitt sammanfattas först resultaten. Därefter diskuteras resultatens tillförlitlighet. Till sist diskuteras teoretiska och praktiska slutsatser av resultaten.

Sammanfattning av resultaten

Resultaten från Stockholms drogvaneinventering år 2002 visar att:

- 34 procent av flickorna och 29 procent av pojkarna i grundskolans år nio hade skolkat minst en gång under den senaste tioveckorsperioden. Ungefär en elev per klass (fyra procent) hade skolkat mer än tio gånger. I gymnasieskolan hade 59 procent av flickorna och 57 procent av pojkarna skolkat under samma period. Ungefär var sextonde flicka och var tionde pojke i gymnasieskolans andra år hade skolkat mer än tio gånger.
- Skolkarna var jämt fördelade över Stockholms alla stadsdelar. De skolkande eleverna kom oftare från hem med endast en förälder. Grundskoleleverna som skolkat mer än tio gånger hade dessutom oftare invandrarbakgrund och föräldrar med grundskola som högsta utbildning. Den övervägande majoriteten av skolkarna kom dock från helsvenska hem med föräldrar som förvärvsarbetade.
- Skolkarna var som grupp betraktat avsevärt mer kriminella än övriga elever. Det gäller alla typer av undersökta brott, mängden brott, andel som debuterat tidigt med brottslighet och andel som åkt fast för polisen. Ungdomar som skolkat var också oftare själva offer för brottslighet.
- Skolkarna var i högre utsträckning högkonsumenter av tobak, alkohol, lösningsmedel, narkotika, doping samt sömn-/lugnande medel utan läkarrecept. De var även överrepresenterade bland dem som debuterat tidigt med droger, en faktor som kraftigt ökar risken för framtida drogproblem.
- De som skolkat trivdes något sämre i skolan, upplevde sig ha mindre kontroll över sin situation i skolan, hade mindre uthållighet, var oftare arga och irriterade, fuskade oftare i skolan samt mobbade oftare andra och blev själva oftare mobbade (notera att uppgifterna om mobbning gäller endast pojkar). Bland eleverna som skolkat var det även betydligt vanligare att sakna betyg i minst ett av kärnämnen svenska, engelska och matematik.
- Skolkarna bestämde oftare själva när de skulle komma hem på kvällarna, färre av dem anförtrodde sig till föräldrarna vid problem och de umgicks mindre ofta med föräldrarna. Skolkarnas föräldrar kände mindre ofta till var de var på helgerna och vilka de umgicks med. De serverade också oftare ungdomarna alkohol i hemmet. Skolkarna umgicks oftare med kamrater som använder tobak, alkohol och narkotika respektive som hade åkt fast för polisen på grund av brottslighet. Flera av dem hade även debuterat sexuellt och det var vanligare bland dem att ha haft samlag utan preventivmedel.
- Samtliga ovan uppräknade riskbeteenden ökade i förekomst ju mer ungdomarna hade skolkat. Det gäller både för pojkar och flickor, även om vissa riskbeteenden var vanligare bland pojkar än flickor. Det fanns dock en liten grupp elever som skolkar regelbundet men som inte begått brott, använt droger etcetera.

Sammanfattningsvis visar resultaten att skolkande elever var överrepresenterade i samtliga typer av riskbeteenden; de hade begått flera kriminella handlingar, flera använde alkohol och droger, de fuskade oftare i skolan, de mobbade oftare klasskamrater, de hade oftare ofullständiga betyg i minst ett av kärnämnen och de hade oftare haft oskyddad sex. De hade också debuterat tidigare

med droger och kriminellt beteende, något som är en riskfaktor för en fortsatt asocial karriär⁸⁹. Vidare hade skolkande elever sämre föräldrarelationer och umgicks oftare med normbrytande kamrater. I allt väsentligt liknar resultaten den tidigare utländska forskning som presenterades i introduktionsavsnittet.

Resultaten talar således tydligt för att skolk framför allt ska ses som en markör för ett asocialt liv och inte som en berättigad protest mot en skola som inte är anpassad efter elevers behov, något som bland annat förts fram av Skolverket⁹⁰. De erhållna resultaten bekräftar exempelvis inte att elever skolkar för att läsa inför prov och skrivningar eftersom skolkarna hade sämre betyg än de som inte skolkade. Om eleverna skolkade av ”pedagogiska skäl” borde de ha bättre betyg. Det var visserligen vanligare att skolkarna inte trivdes i skolan och att färre av dem upplevde skolarbetet som meningsfullt. Samtidigt var det ungefär hälften av ”storskolkarna” som faktiskt uppgav att de trivdes i skolan, liksom att det endast var en minoritet av de som aldrig skolkat som tyckte att skolarbetet var meningsfullt.

Resultatens tillförlitlighet

Undersökningens styrka är att den omfattar de flesta Stockholms elever i år nio och i gymnasiet år 2. Beroende på hur man räknar bygger resultaten på tre fjärdedelar av alla Stockholms elever i grundskolans år 9 respektive gymnasiet år 2, på 80 procent av eleverna i skolor som erbjudits medverkan eller på cirka 90 procent när hänsyn tagits till uppskattade registerfel.

Resultatens trovärdighet stärks av att resultaten från grundskolans år 9 respektive gymnasiet år 2 är i stort sett identiska. Skolkande elever i både grundskolan och gymnasiet skilde sig från icke-skolkande på ungefär samma sätt. Resultatens värde stärks ytterligare av att den dels beskriver elevernas sociala och personliga bakgrund, dels omfattar flera problemområden; brottslighet, droger samt skolanpassning. Vad gäller kriminaliteten kan det vara värt att notera att de skolkande eleverna var väsentligt mer kriminellt belastade inom samtliga redovisade brottsområden (rån, stölder etc). Resultaten stärks också av att de i huvudsak bekräftas av tidigare forskning om skolkare.

En svårighet med att undersöka förekomsten av skolk via en enkätstudie i skolan är att de elever som skolkar mycket inte har samma möjlighet som övriga elever att fylla i enkäten eftersom de eventuellt inte är närvarande i skolan när studien genomförs. Det finns alltså en brist i studier av detta slag såtillvida att de elever som är närvarande under studien till viss del skiljer sig från de elever som inte är närvarande⁹¹. Detta innebär förmodligen att förekomsten av skolk är högre än vad som visas i denna studie.

En invändning mot den här typen av undersökningar är att ungdomar inte svarar sanningsenligt, till exempel att de överdriver sin brottslighet och sin drogkonsumtion. Den vanliga bedömningen bland forskare är dock att tillförlitligheten är god⁹². Bland annat visar forskning att det finns hög överensstämmelse mellan självdeklarerade data från enkäter och uppgifter från andra källor om samma individ, exempelvis lärare, föräldrar och kriminalregister. Vidare finns god överensstämmelse mellan självrapporterad brottslighet i tonåren och registrerad kriminalitet i vuxen ålder, liksom att upprepade undersökningar med samma individer ger få motsägelsefulla resul-

⁸⁹ Brottsförebyggande rådet (2001).

⁹⁰ Skolverket (2000a)

⁹¹ Guttmacher m fl (2002)

⁹² Se t ex Brottsförebyggande rådet (2000).

tat⁹³. Ett exempel är Andersson, Magnusson och Bergmans (1983) studie av niondeklassares berusningsfrekvens. Eftersom frågorna ställdes vid flera tillfällen gavs möjlighet att undersöka förekomsten av motsägelsefulla svar. Om en elev vid tillfälle A uppger att han eller hon använt alkohol bör samma svar ges vid ett senare tillfälle B. Endast två procent av svaren var icke överrensstämmande. Undersökningen visade att även de elever som hade den högsta berusningsfrekvensen hade god överrensstämmelse mellan undersökningstillfällena. Författarna drar slutsatsen att social önskvärdhet från vuxenvärlden inte tycks ha påverkat eleverna att underrapportera. De svarande tenderade att beskriva sina kamraters alkoholvanor som mer omfattande än sina egna vilket pekar på att det inte heller förekom överrapportering.

Man ska också komma ihåg att det inte finns någon datainsamlingsmetod som är helt tillförlitlig när det gäller att undersöka beteenden som är förbjudna eller som ligger i gråzonen för att vara det. Officiell statistik om ungdomskriminalitet eller omhändertaganden på grund av drogbruk har brister, främst avseende de åldersgrupper som de omfattar och att de endast omfattar en mindre andel av alla brott som begås eftersom kriminalitet inte registreras före 15 års ålder.

Även om metoden anses vara relativt tillförlitlig ska det inte tolkas som att den information som ungdomar lämnar är helt korrekt. Ungdomarnas uppgifter om sina riskbeteenden är inte desamma som deras faktiska riskbeteenden. Det finns två typer av möjliga fel: under- och överrapportering. Underrapportering avser att ungdomarna inte uppger alla riskbeteenden. Det är exempelvis möjligt att de är mindre benägna att uppge att de använt narkotika jämfört med andra droger eftersom narkotika är en mindre socialt acceptabel drog än exempelvis tobak och alkohol. Det gäller också riskbeteenden som en ungdom kan tycka är pinsamma, till exempel oskyddad sex. Uppgifter om att en viss typ av riskbeteende förekommit är i allmänhet mer tillförlitliga än uppgifter om hur många gånger det skett. Det gäller i synnerhet i de fall ungdomen har utfört riskbeteendet många gånger och rimligen kan ha svårt att minnas det exakta antalet.

Det andra problemet i självrapporteringsstudier är överrapportering. Det finns två bakgrunder till överrapportering. Den första är att ungdomar överdriver sina riskbeteenden på grund av minnesfel eller på grund av att de gärna vill rapportera händelser som inte ryms inom det tidsintervall som anges i undersökningen. I enkäten ställdes exempelvis frågan om eleven varit mobbad under det aktuella läsåret. En elev som varit mobbad under tidigare läsår kan ändå rapportera att hon eller han varit mobbad, eftersom det kan vara en känslomässigt viktig sak att påtala. Den andra bakgrunden till överrapportering är att ungdomar på skoj uppger att de har haft olika riskbeteenden. Ofta kan dessa ungdomar upptäckas och uteslutas ur undersökningsmaterialet eftersom det rör sig om så uppenbara överdrifter eller då svar om samma företeelse är motsägelsefulla. Av enkäterna uteslöts knappt en procent grund av det skälet.

Frågor som undersökningen inte besvarar. Eftersom denna studie inte planerats för att specifikt studera skolkande elever finns en rad begränsningar. För det *första* är det endast elever i grundskolans år 9 och gymnasiet år 2 som besvarat enkätfrågor. Resultaten säger således ingenting om yngre respektive äldre skolkande elevers brottslighet, drogvanor eller skolanpassning. Det saknas också information om hur ”skolkprocessen” ser ut – börjar det med enskilda timmar som successivt övergår skolk hela dagar eller veckor, vilken roll spelar skolpersonalens reaktion på olovlig frånvaro, har håltimmar betydelse?

För det *andra* framgår inte elevernas motiv till att de skolkat. Det går därför inte att särskilja de som eventuellt skolkar av pedagogiska skäl (dvs. stanna hemma för att plugga inför prov eller redovisning) och de som skolkar av andra skäl.

⁹³ Andersson (1988); Andersson, Magnusson och Bergman (1983); Campanelli, Dielman & Shope (1987); Johnson & Mott (2001); Siddiqui, Mott, Anderson & Flay (1999)

För det *tredje* säger resultaten inte något om skolkandet har ökat eller minskat i omfattning över tid eller om Stockholm skiljer sig från resten av Sverige. På grund av skillnader i metodik går det inte att jämföra resultaten i denna undersökning med andra svenska studier.

Till *sist* kan inte resultaten användas för att avgöra om skolk orsakar andra problembeteenden, om andra problembeteenden orsakar skolk eller om skolk och problembeteenden inte är kausalt relaterade men båda orsakade av andra bakomliggande faktorer. För att undersöka hur skolk är relaterat till fortsatt kriminalitet krävs en longitudinell studie som följer elever som skolkar över tid för att se hur deras kriminalitet och drogbruk utvecklas.

Utmärkande drag för elever som skolkar

Resultaten visar att de skolkande eleverna som grupp hade en betydligt sämre social anpassning än icke-skolkande elever både i skolan och på fritiden. Det gäller framför allt de som skolkar regelbundet. Det betyder inte att det är skolan som ursprungligen orsakar skolk eller att skolket leder till kriminalitet, drogbruk etcetera (även om så också kan vara fallet).

Ett annat sätt att förstå bakgrunden till ungas riskbeteenden – oavsett det handlar om droger, kriminalitet eller skolk – är med hjälp av risk- och skyddsfaktorer. Forskning har visat att det finns en rad faktorer som ökar respektive minskar risken för olika problembeteenden, så kallade risk- och skyddsfaktorer. Riskfaktorer ökar sannolikheten att ett riskbeteende ska förekomma. Skyddsfaktorer innebär att sannolikheten för riskbeteenden minskar när det förekommer riskfaktorer. Risk- och skyddsfaktorer påverkar sannolikheten för riskbeteenden, de garanterar inte en minskning eller ökning av riskbeteenden. Enstaka riskfaktorer innebär sällan någon påtagligt ökad risk. Det gör däremot flera parallella riskfaktorer⁹⁴. I en tidigare analys⁹⁵ av samma elever som ingår i denna rapport undersöktes den kombinerade betydelsen av 16 risk-⁹⁶ och åtta skyddsfaktorer⁹⁷. Resultaten bekräftade att enstaka riskfaktorer inte gjorde någon direkt skillnad i hur många dagar eleverna skolkat. Däremot innebar många riskfaktorer ett kraftigt ökat antal skolkade dagar, framför allt när det inte fanns några skyddsfaktorer. Grundskoleelever med minst sex riskfaktorer och högst två skyddsfaktorer (mest utsatt grupp) hade exempelvis skolkat i genomsnitt 3,7 dagar medan de med högst två riskfaktorer och sex eller flera skyddsfaktorer (minst utsatt grupp) hade skolkat endast 0,3 dagar i genomsnitt.

Det finns en liten grupp elever som skolkar utan att vara socialt missanpassade i övrigt. Rimligen finns det således olika orsaker till att elever skolkar, åtminstone vid enstaka tillfällen (t ex för att förbereda sig inför större skrivningar).⁹⁸ Däremot förefaller de vara undantag bland elever som mer eller mindre satt i system att skolka, där normbrott framstår som regel. Motiven till att eleverna skolkar framgår inte av denna undersökning. Visserligen är det vanligare bland skolkarna att vantrivas i skolan (även om ungefär hälften säger sig trivas i "högskolkargruppen"), men samtidigt finns det faktorer utanför skolan som kan förklara skolket. Till dem hör föräldrar

⁹⁴ T ex Andersson m fl (1999); Andréasson, Brandt, Romelsjö & Allebeck (1992); Andréasson m fl (1993); Heltersson Bergmark & Andersson (1999); Stattin, Romelsjö & Stenbacka (1997); Stattin & Magnusson (1996); Wills, McNamara, Vaccaro & Hirky (1996).

⁹⁵ Sundell (2003).

⁹⁶ De undersökta riskfaktorerna var att vara pojke, ha invandrarbakgrund (född utanför Sverige), argsint och ilsken, ha föräldrar med högst grundskoleutbildning, ha ensamstående förälder, ha minst en arbetslös förälder, ha föräldrar som ibland eller ofta serverar ungdomar alkohol, ha god personlig ekonomi, vantrivas i skolan, ha dåliga skolbetyg, ha debuterat före 13 år med alkoholberusning resp. brottslighet, bo i en socialt utsatt miljö samt umgås med "ej väl-anpassade" kamrater.

⁹⁷ Skyddsfaktorer som undersöks är att känna att tillvaron är förutsägbar, begriplig och hanterbar, ha god föräldrakontakt, ha föräldrar som har inblick i den unges liv, ha god anknytning till föräldrar, komma från en familj med demokratiskt beslutsfattande, gå i en skola med gott skolklimat samt delta i strukturerad fritidssysselsättning.

⁹⁸ jfr Farrinton (1980).

som inte förmår sätta gränser, bristande kommunikation i familjen som gör kamratgruppen mer attraktiv och olika former av social problematik i hemmet. Resultat från tidigare studier visar också att skolkande elever oftare har dåliga relationer till sina föräldrar och att föräldrarna har bristande tillsyn av sina barn. Resultaten från Stockholm visar också att de skolkande eleverna umgås med kamrater som uppvisar tecken på dålig social anpassning, till exempel att de använder narkotika, alkohol och tobak.

Det är värt att notera att det är något vanligare bland flickorna att skolka än bland pojkarna, ett resultat som liknar Brottsförebyggande rådets⁹⁹ resultat, men skiljer sig från andra svenska undersökningar¹⁰⁰. I de flesta typer av normbrott är det vanligare att pojkar dominerar.

Även om skolket från början beror på faktorer utanför skolan har skolan en viktig roll i arbetet mot skolk. Den frågan behandlas i nästa avsnitt.

Skolans ansvar att förebygga skolk

Resultaten visar att skolk är vanligt i Stockholms skolor – var tredje grundskoleelev hade skolkat minst en hel dag under en tioveckorsperiod och mer än varannan gymnasieelev. Skolk förekommer i nästan alla skolor och i alla typer av familjer. I ett internationellt perspektiv skolkar svenska elever mer än genomsnittet. Skolk är med andra ord en omfattande företeelse och förtjänar därför motsvarande politiska och praktiska uppmärksamhet. Än så länge har dock synen på skolk både varit splittrad och ljum. Varje skola med självaktning säger sig ha ett program eller strategier mot mobbning och kränkande särbehandling. Däremot förefaller få ha uttalade program mot skolk.

Att negligera problemet med skolk är synnerligen allvarligt eftersom många av skolkarna är kraftigt brottsbelastade. Det förtjänas att påpeka att av grundskolepojkarna som skolcade mest hade var fjärde rånat någon det senaste året, var tredje hade gjort inbrott och var annan hade med avsikt slagit någon annan så att denne behövt uppsöka sjukvård. Dessa pojkar hade även en allvarlig drogkonsumtion: varannan hade använt narkotika någon gång och var tredje hade snif-fat. Deras alkoholkonsumtion var fem gånger så hög som de som aldrig skolkat den aktuella perioden och motsvarade i genomsnitt 50 burkar starköl i månaden. Även om grundskoleflickorna var betydligt mindre kriminella än pojkarna var det ändå var tionde i denna grupp som rånat, misshandlat och gjort inbrott. Beroende på vuxenvärldens konsekvenser kan normlösheten förstärkas eller motverkas. Skolk är således både en markör för en generell normlöshet och även en agent till fortsatt normlöshet.

Även om mycket talar för att skolk främst ska betraktas som ett tecken på en allvarlig problematik som har sitt ursprung i faktorer utanför skolan (hem- och kamratförhållanden etc) finns det flera skäl till att skolan ska ta ett speciellt ansvar för att motarbeta skolk.

För det *första* så närvaro i skolan en förutsättning för goda skolprestationer. Goda skolprestationer är en skyddsfaktor för senare svårigheter¹⁰¹. Skolan utgör alltså en viktig skyddsfaktor för elever i riskzonen.

För det *andra* har barn skolplikt¹⁰² och kommunen¹⁰³ och vårdnadshavaren¹⁰⁴ är skyldiga att tillse att skolplikten fullgörs. I Lpo 94¹⁰⁵ lyder texten: ”Omsorg om den enskildes välbefinnande

⁹⁹ Brottsförebyggande rådet (2003)

¹⁰⁰ Jönsson (1990); Hvitfeldt m fl. (2002)

¹⁰¹ Ring (1999)

¹⁰² SFS 1985:1100, 3 kap. 2 §

och utveckling skall prägla verksamheten”. Främjandet av barnens harmoniska utveckling och omsorg om elevernas välbefinnande är verksamhet som skolan svårligen kan arbeta med om eleverna inte närvarar vid undervisningen.

För det *tredje* innebär skolk – framför allt om det sätts i system – att eleverna ges sämre förutsättningar att tillägna sig de kunskaper grundskolan och gymnasiet avser att ge. Tidigare forskning¹⁰⁶ visar att elever som skolkar ofta är ett eller två år efter sina kamrater i matematiska färdigheter, skrivning och läsning. I denna studie hade elever som skolkat fyra till sju gånger oftare ofullständiga betyg jämfört med elever som inte skolkat. Nästan varannan elev i årskurs 9 som skolkat minst 10 gånger saknade betyg i minst ett av de tre kärnämnen. Därmed ökar risken att elevernas möjligheter till högskolestudier och yrkesval begränsas, vilket kan ha långtgående konsekvenser för ungdomarnas vuxna liv.

För det *fjärde* kan bristen på tillsyn från vuxna bidra till problem. Om eleven är i skolan kan han eller hon exempelvis inte stjäla saker i affärer. Eftersom skolk i allmänhet är en social aktivitet¹⁰⁷ och skolkarna i större utsträckning har asociala kamrater, kan negativa normer lätt komma att dominera. Därmed blir ett aktivt arbete mot skolk även en del i arbetet mot olika former av normlöshet i dessa grupper.

För det *femte* är skolk ett resursslöseri. De undersökta grundskoleeleverna hade tillsammans skolkat lågt räknat 5 600 dagar under en tioveckorsperiod och gymnasieeleverna 10 900 dagar. Omräknat till ett helt läsår innebär det att eleverna är olovligt frånvarande från skolan under i genomsnitt en vecka och gymnasieeleverna under i genomsnitt två veckor. De drygt 16 000 frånvarodagarna motsvarar ungefär 80 lärartjänster på heltid.

Vi menar att ovanstående argument gäller både för den obligatoriska grundskolan och det frivilliga gymnasiet.

Insatser mot skolk

Det finns få vetenskapliga utvärderingar av skolors arbete mot skolk. De studier som finns är dessutom ofta genomförda med små grupper av elever och i många fall har utvärderingarna genomförts på ett sätt som gör det svårt att dra några säkra slutsatser av arbetet mot skolk (t ex saknas ofta kontrollgrupp och det går inte att särskilja vilken betydelse olika komponenter i programmen haft). Generellt finns således ett stort behov av utvärderingar av olika försök att motverka skolk. Nedan beskrivs några modeller för arbetet mot skolk.

Preventiva åtgärder. I England kontaktas föräldrarna den första dagen som eleven är frånvarande. Det antas finnas flera fördelar med detta. För det första visar skolan att den bryr sig om att eleven närvarar i skolan. För det andra är det en tidig varningssignal till föräldrarna så att de tidigt kan intervensera. Vidare ger det skolan möjlighet att få information av föräldrarna om anledningen till frånvaron. Slutligen är det bra i det fortsatta arbetet med skolk att skolan kan visa att den tog tag i problemet i ett tidigt skede¹⁰⁸.

¹⁰³ SFS 1985:1100, 3 kap. 13 §

¹⁰⁴ SFS 1985:1100, 3 kap. 15 §

¹⁰⁵ Utbildningsdepartementet (1998 s 5)

¹⁰⁶ Reid (2002)

¹⁰⁷ Reid (2000)

¹⁰⁸ Reid (2002 s 33)

Det finns indikationer på att psykologiska interventioner med förstärkningsprogram¹⁰⁹ och kontrakt har visat sig få goda effekter på barn med beteenden som leder till ökad risk för skolk¹¹⁰.

Det finns flera sätt för skolan att arbeta drogförebyggande och ett sätt är att tidigt fånga upp de elever som skolkar och erbjuda dem ”en skola som kan ge glädje och lust i lärandet”¹¹¹. I Narkotikakommissionens slutbetänkande ”Vägvalet – Den narkotikapolitiska utmaningen”¹¹² framgår att skolan har en viktig roll att verka för narkotikaprevention. Detta ska ske genom att Skolverket ska bistå skolorna med ”råd och riktlinjer” för att motverka skolk och mobbning¹¹³.

Sammanfattningsvis bör preventiva åtgärder mot skolk innehålla snabb kontakt med vårdnadshavaren vid frånvaro, en tydlig policy hos skolan mot skolk och åtgärder med förstärkningsprogram och kontrakt för elever i riskzonen.

Intervention mot pågående skolk. En av få jämförande studier som genomförts mot skolk gjordes på Hawaii. 42 elever med uppförandeproblem i åldern elva till 17 år tilldelades varsin mentor i en ålder mellan 17 och 65 år med skiftande socioekonomisk status och etnicitet. Innan mentorerna träffade eleverna fick de genomgå en 18-timmars utbildning och under mentorsuppgiften fick de utbildning varannan vecka. Mentorerna fick 144 USD i månaden för att upprätthålla kontakt med eleven varje vecka, för att föra protokoll över elevens beteende och för att genomföra uppgifter veckovis med eleverna. I de experimentgrupper där mentorerna använde sig av kontingent¹¹⁴ social och materiell uppmuntran kunde man se en förbättring i elevernas närvaro. Däremot minskade inte skolket när relationen mellan elev och mentor inte inkluderade kontingent uppmuntran¹¹⁵.

Vanligtvis går mentorsprogrammen till så att skolorna engagerar vuxna som tillbringar tid individuellt med en eller flera behövande, stökiga och skolande elever¹¹⁶. Mentorsinsatsen inriktas mot ett flertal riskfaktorer t ex bristande skolprestationer, dålig relation till skolan och umgänge med kriminella och våldsbenägna kamrater. Mentorerna kan också påverka skyddsfaktorer kring eleven genom att stödja och uppmuntra prosocialt beteende hos eleven och genom att vara ett socialt och hälsosamt föredöme för hur man kan bete sig¹¹⁷. Resultaten från 10 studier visar tydligt att uppmuntrande och stödjande mentorskap där mentors beteende *inte* har ett tydligt samband med och koppling till (*kontingens*) med elevens beteende inte har önskad effekt på elevers närvaro, studieresultat, uppförande och skolavhopp¹¹⁸.

Sammanfattningsvis kan man dra slutsatsen att interventioner mot skolk bör innehålla mentorsprogram med kontingent uppmuntran och rollspel där man behandlar de riskfaktorer som skolande elever är utsatta för.

För vidare läsning om insatser mot skolk både på kort och lång sikt rekommenderas Reids böcker ”Truancy. Short and Long-term Solutions” och ”Tackling truancy in the Schools. A Practical Guide for Primary and Secondary Schools”.

¹⁰⁹ Ett förstärkningsprogram betyder att en individ med hjälp av kontingent uppmuntran (”förstärkning”) av goda beteenden får stöd att förändra sina beteenden till mer funktionella beteenden.

¹¹⁰ Galloway (1980)

¹¹¹ Skolverket (1999a s 17)

¹¹² SOU 2001:126

¹¹³ SOU 2001:126 s 1

¹¹⁴ I kontingent uppmuntran framkommer explicit varför man får uppmuntran, exempelvis ”Vad bra att du kommer i tid idag” i stället för det mer svepande och otydliga ”Hej, vad kul att se dig”. Kontingent uppmuntran är knutet till ett eller ett fåtal specifika, önskvärda beteenden.

¹¹⁵ Fo & O'Donnell (1974)

¹¹⁶ Reid (2002)

¹¹⁷ Catalano, m fl. (1998)

¹¹⁸ Catalano, m fl (1998)

LITTERATUR

- Andersson, T. (1988). Alkoholvanor i ett utvecklingsperspektiv (avhandling). Stockholms universitet: Psykologiska institutionen.
- Andersson, T., Magnusson, D. & Bergman, L. R. (1983). Självrapporterad berusningsfrekvens i tonåren. Grundläggande resultat och kvalitetsproblem (IDA-rapport 56). Stockholms Universitet: Psykologiska institutionen.
- Baker, M. L., Sigman, J. N., & Nugent, M. E. (2001). Truancy reduction: Keeping students in school. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and delinquency Prevention.
- Bell, A. J., Rosen, L. A., & Dynlacht, D. (1994). Truancy intervention. The Journal of Research and Development in Education, 27, 203-211.
- Billington, B. J. (1978). Patterns of attendance and truancy: A study of attendance and truancy amongst first-year comprehensive school pupils. Educational Review, 30, 221-225.
- Bos, K. T., Ruijters, A. M., & Visscher, A. J. (1992). Absenteeism in secondary education. British Educational Research Journal, 18, 381-395.
- Brottsförebyggande rådet (2003). Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från fyra självdeklarationsundersökningar (BRÅ-rapport 2003:5). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2001). Kriminell utveckling. Tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser (BRÅ-rapport 2001:15). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2000). Stöld, våld och droger bland pojkar och flickor i årskurs nio. (BRÅ-rapport 2000:17). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Campanelli, P. C., Dielman, T. E. & Shope, J. T. (1987). Validity of adolescents' self-reports of alcohol use and misuse using a bogus pipeline procedure. Adolescence, 22, 7-22.
- Catalano, R. F., Arthur, M. W., Hawkins, D., Berglund, L. & Olson, J. J. (1998). Comprehensive Community- and School-Based Interventions to Prevent Antisocial Behavior. In R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.), Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Charlton, A. & Blair, B. (1989). Absence from school related to children's and parental smoking habits. British Medical Journal, 298, 90-92.
- Cullingford, C. (1999). Delinquency and Non-attendance. In E. Blyth & J. Milner (Eds.), Improving School Attendance. London: Routledge.
- Dawkins, M. P. (1997). Drug use and violent crime among adolescents. Adolescence, 32, 396-405.
- Douglas, J.W.B., Ross, J.M., & Simpson, H.R. (1968). All our future. London :Peter Davies.
- Elliott, R. (1975). Some characteristics of school non-attenders at Lisnevin school. Community Home School Gazette, 69, 400-403.
- Farrington, D. P. (1980). Truancy, delinquency, the home and the school. In Hersov, L & Berg, I. (Eds.), Out of School (pp. 49-63). Chichester: John Wiley.
- Ferguson, D.M. & Horwood, L.J. (1998). Early Conduct Problems and Later Life Opportunities. Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 39, 1097-1108.
- Fo, W.S & O'Donnell, C.R. (1974). The Buddy System: Relationship and contingency condition in a community intervention program for youth with nonprofessionals as behavior change agents. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42, 163-169.
- Fogelman, K & Richardson, K. (1974). School attendance: Some results from the National Child Development Study. In Turner, B. (Ed.), Truancy (pp. 29-51). London: Ward Lock International.
- Galloway, D.M. (1976). Size of school, socio-economic hardship, suspension rates and persistent unjustified absence from school. British Journal of Educational Psychology, 46, 40-47.

- Galloway, D.M. (1980). Problems of assessment and management of persistent absenteeism from school. In L. Hersov & I. Berg (Eds.), Out of school (pp. 149-170). Chichester: John Wiley.
- Gruber, E., DiClemente, R. J., Anderson, M. M. & Lodico, M. (1996). Early drinking onset and its association with alcohol use and problem behavior in late adolescence. Preventive medicine, *25*, 293-300.
- Guttmacher, S., Weitzman, B.C., Kapadia, F., & Weinberg, S.L. (2002). Classroom-Based Surveys of Adolescent Risk-Taking Behaviors: Reducing the Bias of Absenteeism. American Journal of Public Health, *92*, 235-237.
- Hawkins, J. D., Graham, J. W., Maguin, E., Abbott, R., Hill, K. G. & Catalano, R. F. (1997). Exploring the effect of age on alcohol use initiation and psychosocial risk factors on subsequent alcohol misuse. Journal of studies on alcohol, *58*, 280-290.
- Hector, H & Ohlsson, L. (1974). Elevsynpunkter på skolk och skolgång. Malmö Skolstyrelse, Skolpsykologiska sektionen.
- Hersov, L.A. (1973). Truancy and school refusal. Midwife and Health Visitor, *9*, 258-262.
- Hibbett, A. & Fogelman, K. (1990). Future lives of truants: Family formation and health-related behaviour. British Journal of Educational Psychology, *60*, 171-179.
- Hibbett, A. & Fogelman, K., & Manor, O. (1990). Occupational outcomes of truancy. British Journal of Educational Psychology, *60*, 23-36.
- Hodges, (1968). Non-attendance at school. Educational Research, *11*, 58-61.
- Huizinga, D. & Jakob-Chien, C. (1998). The Contemporaneous Co-occurrence of Serious and Violent Juvenile Offending and Other Problem Behaviors. In R. Loeber & D.P. Farrington (Eds.), Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hvitfeldt, T., Andersson, B., & Hibell, B. (2002). Skolelevers drogvanor 2001 (rapport 67). Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Johnson, T. P. & Mott, J. A. (2001). The reliability of self-reported age of onset of tobacco, alcohol and illicit drug use. Addiction, *96*, 1187-1198.
- Jönsson, A. (1990). Skolk i grundskolan. En metastudie. Pedagogisk-psykologiska problem, Rapport 538, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Lärarhögskolan i Malmö, Lunds universitet.
- Lindgren, L. (2001). Ogiltig frånvaro. Elevers attityder till skolk I gymnasieskolan. (Examensarbete). Lärarhögskolan I Malmö: Institutionen för pedagogik.
- Miller, P. & Plant, M. (1999). Truancy and Perceived School Performance: An Alcohol and Drug Study of UK teenagers. Alcohol & Alcoholism, *34*, 886-893.
- Mitchell, S. (1972). The absentees. Education in the North, *9*, 22-28.
- Moffit, T. E. & Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. Development and Psychopathology, *13*, 355-375.
- Nielsen, A & Gerber, D. (1979). Psychological aspects of truancy in early adolescence. Adolescence, *14*, 313-325.
- Nilsson, L. (1974). Elevsfrånvaron i skolan, Rapport 11. Göteborg: Pedagogiska institutionen.
- OECD. (2003). Student Engagement at School. A Sense of Belonging and Participation. Results from PISA 2000.
- Reid, K. (1984). Some social, psychological and educational aspects related to persistent school absenteeism. Research in Education, *31*, 63-82.
- Reid, K. (2000). Tackling Truancy in Schools. A Practical Manual for Primary and Secondary Schools. London: Routledge.
- Reid, K. (2002). Truancy. Short and Long-term Solutions. London: Routledge/Falmer.
- Rohrman, D. (1993). Combating truancy in our schools: A community effort. NASSP Bulletin, *76*, 40-45.

- Siddiqui, O., Mott, J. A., Anderson T.L., & Flay B.R. (1999) Characteristics of inconsistent respondents who have "ever used" drugs in a school-based sample. Substance Use & Misuse, 34, 269-295.
- Simons-Morton, B., Haynie, D. L., Davis Crump, A. Saylor, K. E., Eitel, P. & Yu, K. (1999). Expectancies and other psychosocial factors associated with alcohol use among early adolescent boys and girls. Addictive behaviors, 24, 229-238.
- Skolverket. (1999a). Varför blev jag inte godkänd? Reform i rörelse, 3, 13-19.
- Skolverket. (1999b). Skolverkets underlag till välfärdsboksut över 1990-talet.
- Skolverket. (2000a). Den hägrande framtid...? Regeringsuppdrag "Konsekvenserna av de nya behörighetsreglerna till gymnasieskolan" – slutrapport (regeringsbeslut 29, 1998-12-17).
- Skolverket. (2000b). Utbildningsvillkor i glesbygd.
- Skolverket. (2003). Självkänslan och skolans vardag. En enkätstudie av elevers och lärares attityder till information och kommunikation, lusten att lära och tid för lärande. Nationella kvalitetsgranskningar 2001 – 2002 (preliminärt tryck).
- SOU 2001:126. Slutbetänkande av Narkotikakommissionen "Vägvalet – Den narkotikapolitiska utmaningen". Socialdepartementet.
- Stattin, H. & Magnusson, D. (1995). Onset of official delinquency. Its co-occurrence in time with educational, behavioral, and interpersonal problems. British Journal of Criminology, 35, 417-449.
- Stokes, I. & Walton, J. (1999). The Effective Collection and Analysis of Attendance Data. In E. Blyth & J. Milner (Eds.), Improving School Attendance. London: Routledge.
- Sundell, K. (2001). Skolungdomars drog- och riskbeteenden. Resultat från fyra drogvaneinventeringar mellan 1993 och 2000 (FoU-rapport 2001:2). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Sundell, K., Shannon, D., & Andrée Löfholm, C. (2002). Stockholmsungdomar som klottrar (FoU-rapport 2002:10). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Sundell, K. (2003). Drog- och riskbeteenden hos Stockholmsungdomar. Resultat från 2002 års drogvaneinventering i grundskolans årskurs nio och gymnasiet år två (FoU-rapport 2003:2). Stockholms socialtjänstförvaltning: FoU-enheten.
- Svensk Författningssamling. (1985). Stockholm: Liber/Allmänna Förlaget.
- Trigg, J.E. (1973). Focus on the absent minority. Special Education, 62, 24-28.
- Utbildningsdepartementet. (1998). Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Lpo 94. Stockholm: Skolverket/Fritzes.
- Watkin, A. (1975). Truancy in Wales: Facts and figures. Education, 146, 423-424.
- West, D.J. & Farrington, D.P. (1973). Who becomes delinquent. London: Heinemann.